

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

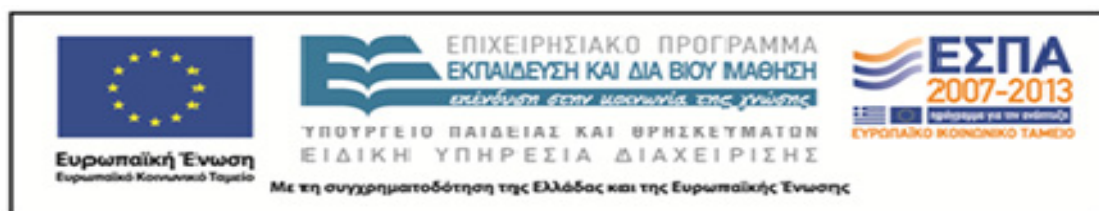
**Πρόγραμμα επικαιροποίησης γνώσεων αποφοίτων ΑΕΙ στην
“οργάνωση, διοίκηση τουριστικών επιχειρήσεων και στην προώθηση
τουριστικών προορισμών”**

11^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

**ΤΑ ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ, ΧΡΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΩΣ ΜΕΣΟ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ
ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΠΡΟΟΡΙΣΜΩΝ**

Συγγραφική Ομάδα:

**Δρ. Δωροθέα Παπαθανασίου-Zuhrt, Ερευνήτρια Πανεπιστημίου
Δρ. Σοφοκλής Σκούλτσος, Ερευνητής Πανεπιστημίου Αιγαίου**

Περιεχόμενα

Αναλυτική περιγραφή μαθήματος

Στόχοι μαθήματος

1η ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΙΑΛΕΞΕΩΝ

1. Εννοιολογικές προσεγγίσεις του πολιτισμού, της τοπικότητας και του τουριστικού προορισμού

- 1.1 Η έννοια του πολιτισμού
- 1.2 Η αίσθηση του “τόπου” και η δημιουργία της τοπικότητας
- 1.3 Ορισμοί τουριστικού προορισμού
- 1.4 Η έννοια του τουριστικού προϊόντος

2η ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΙΑΛΕΞΕΩΝ

2. Διαχείριση πολιτισμικής κληρονομιάς

- 2.1 Πολιτιστικές αξίες
- 2.2 Πολιτιστικοί πόροι
- 2.3 Πόροι φυσικής κληρονομιάς
- 2.4 Παραδείγματα πόρων φυσικής κληρονομιάς στη Ελλάδα

3. Ανθρωπογενείς πολιτιστικοί πόροι

- 3.1 Κινητή πολιτιστική κληρονομιά: Αντικείμενα και Συλλογές
- 3.2 Υλική κληρονομιά
- 3.3 Ψηφιακή κληρονομιά

3η ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΙΑΛΕΞΕΩΝ

4. Πνευματική Κληρονομιά

- 4.1 Τρόπος ζωής
- 4.2 Γλώσσα και λογοτεχνία
- 4.3 Μουσική και κινηματογράφος
- 4.4 Φεστιβάλ και πολιτιστικές εκδηλώσεις
- 4.5 Τοπικά ήθη, έθιμα και πεποιθήσεις
- 4.6 Γαστρονομική παράδοση

5. Ενίσχυση τοπικότητας μέσω διαχείρισης των πολιτιστικών πόρων

Ερωτήσεις-ασκήσεις ελέγχου

Βιβλιογραφία

Αναλυτική περιγραφή μαθήματος

Η παρούσα Διδακτική Ενότητα περιλαμβάνει την αποσαφήνιση της έννοιας της πολιτισμικής κληρονομιάς και της σχέσης της με τον τουρισμό. Συγκεκριμένα μέσα από τις εννοιολογικές προσεγγίσεις τόσο της κοινωνικής ανθρωπολογίας, της κοινωνιολογίας, της πολιτισμικής γεωγραφίας, του τουριστικού μάρκετινγκ, όσο και της πολιτισμικής τεχνολογίας, της φιλοσοφίας και του κλάδου των πολιτιστικών σπουδών, προσεγγίζεται και αναλύεται η κατανάλωση της κληρονομιάς ως προϊόν, μέσα στο πλαίσιο της σύγχρονης τουριστικής πρακτικής.

Η χρήση ή καλύτερα οι χρήσεις της κληρονομιάς είναι πολλαπλές, αμφίσημες και διαπραγματεύσιμες. Η διαχείριση, πολλώ δε μάλλον η ερμηνεία της τοπικής παράδοσης συνιστά μια δυναμική διαδικασία η οποία δύναται να συνεισφέρει θετικά στην αύξηση της ανταγωνιστικότητας των τουριστικών προορισμών. Ιδιαίτερα σε μια χώρα όπως η Ελλάδα, όπου η κάθε κοινότητα βρίθεται από ξεχωριστά, ετερόκλητα και ποιοτικά χαρακτηριστικά τα οποία συνθέτουν μια μοναδική τοπική ταυτότητα, η παράδοση και η κληρονομιά διαμορφώνουν το κατάλληλο πεδίο οικοδόμησης μιας ισχυρής και εύκολα αναγνωρίσιμης ανταγωνιστικής ταυτότητας στην τουριστική αγορά.

Η εν λόγω θεματική ενότητα περιλαμβάνει την παρουσίαση βασικών εννοιών και ζητημάτων που αφορούν στη διαχείριση της πολιτισμικής κληρονομιάς, όπως προστασία, διατήρηση, ερμηνεία, διαχείριση, σημασιοδότηση, χρήση πολιτισμικών αξιών, οικονομίες της κληρονομιάς καθώς και παραδείγματα μελετών περίπτωσης βέλτιστης διαχείρισης πολιτισμικών πόρων, τα οποία συνέβαλλαν στην αύξηση της ανταγωνιστικότητας τουριστικών προορισμών στην Ελλάδα και στο εξωτερικό.

Στόχοι μαθήματος

Απώτερος στόχος του μαθήματος είναι η εξοικείωση των φοιτητών με τις έννοιες του πολιτισμού, του τουριστικού προορισμού, του τουριστικού προϊόντος, της αίσθησης του τόπου και της τοπικότητας, καθώς και τις βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις των κοινωνικών επιστημών σχετικά με την ερμηνεία του πολιτισμού, την τουριστική κατανάλωση προϊόντων, όπως είναι οι χώροι πολιτιστικής κληρονομιάς, τα μουσεία, τα

αρχαιολογικά μνημεία, οι ιστορικοί χώροι κλπ. αλλά και τα χειροτεχνήματα, οι παραδοσιακές τέχνες και η λαϊκή τοπική παράδοση, τα οποία συνιστούν αναπόσπαστα στοιχεία στην κατασκευή της ανταγωνιστικής ταυτότητας ενός τουριστικού προορισμού. Συγκεκριμένα η διδασκαλία του μαθήματος αποσκοπεί στην κατανόηση από τη μεριά των φοιτητών της ανάγκης για προστασία της κληρονομιάς, την ικανότητα επιλογής καλών πρακτικών διαχείρισης του πολιτισμού, την ταξινόμηση, ανάλυση αλλά και τη σύνθεση διαφορετικών πολιτισμικών πόρων με τρόπο ώστε να διαμορφωθεί ένα ανταγωνιστικό, βιώσιμο αλλά και συνάμα ποιοτικό τουριστικό προϊόν για τους Ελληνικούς προορισμούς. Επιπλέον, μέσα από συγκεκριμένα παραδείγματα οι φοιτητές θα είναι σε θέση να κατανοήσουν τις δυνατότητες ανακάλυψης, ανάδειξης και αξιοποίησης των μοναδικών χαρακτηριστικών οι οποίες συνθέτουν την τοπική ταυτότητα, ενός τόπου με αποτέλεσμα να αξιολογούν τον τύπο και το περιεχόμενο των οίωνει πολιτιστικών προϊόντων που μπορούν να αναπτυχθούν σε τουριστικούς προορισμούς στην Ελλάδα.

Τα άμεσα μαθησιακά αποτελέσματα της συγκεκριμένης ΔΕ προσβλέπουν στην ανάπτυξη της ικανότητας των φοιτητών να προσδιορίζουν, κατηγοριοποιούν, να αναδεικνύουν και να αξιοποιούν πόρους και τόπους φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς. Οι φοιτητές θα είναι σε θέση να παράγουν μια γενική τυπολογία των πόρων πολιτισμικής κληρονομιάς ενός τουριστικού προορισμού, να εξηγήσουν την σημασία του κάθε πόρου και να προσφέρουν συμβουλευτικές υπηρεσίες σε αναπτυξιακές εταιρείες, τοπικούς φορείς, ιδιώτες επενδυτές αλλά και τοπικούς τουριστικούς φορείς ή οργανώσεις.

Λέξεις κλειδιά: Τοπικότητα, ερμηνεία πολιτισμού, τοπική ταυτότητα, ανταγωνιστικότητα

1^η ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΙΑΛΕΞΕΩΝ

1. Εννοιολογικές προσεγγίσεις του πολιτισμού, της τοπικότητας και του τουριστικού προορισμού

Λέξεις κλειδιά: Πολιτισμός, τόπος, τουριστικός προορισμός, τουριστικό προϊόν, τοπικότητα

1.1 Η έννοια του πολιτισμού

Οι ορισμοί και οι αναλύσεις προκειμένου να προσδιοριστεί η έννοια του ‘πολιτισμού’ είναι πολλές και αμφίσημες. Πέρα από τις όποιες θεωρητικές και ουσιαστικές διαφωνίες διαφόρων κλάδων, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι ο πολιτισμός αφορά στο σύνολο των υλικών, τεχνικών, πνευματικών και αισθητικών επιτευγμάτων, αλλά και των συμβολικών αναπαραστάσεων και ερμηνειών των ανθρώπων μιας περιοχής ή ενός τόπου καθώς και των μεταξύ τους σχέσεων. Με λίγα λόγια ο πολιτισμός αφορά την παρέμβαση του ανθρώπου στη φύση και τη διαμόρφωση των κοινωνικών ιστών και συστημάτων μέσα σε ένα συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο. Συχνά ο όρος πολιτισμός, ιδιαίτερα στα Ελληνικά ταυτίζεται ή συγχέεται με τον όρο κουλτούρα, ο οποίος σε γενικές γραμμές αφορά την πνευματική καλλιέργεια, δηλαδή τις αξίες, παραδόσεις, την παιδεία, την μόρφωση, την αισθητική, τις συμπεριφορές και τις πρακτικές που διαμορφώνονται και χαρακτηρίζουν τον τρόπο ζωής των ανθρώπων σε διαφορετικούς τρόπους. Η κουλτούρα συνιστά αναπόσπαστο δυναμικό στοιχείο ενός πολιτισμού και στην παρούσα ενότητα θα την εντάξουμε εννοιολογικά στον ευρύτερο όρο της πολιτιστικής κληρονομιάς.

1.2 Η αίσθηση του “τόπου” και η δημιουργία της τοπικότητας

Η έννοια της ‘αίσθησης του τόπου’ χρησιμοποιείται με πολλούς διαφορετικούς τρόπους από διάφορους επιστήμονες. Για κάποιους, συνιστά ένα χαρακτηριστικό που κάποιοι γεωγραφικοί χώροι έχουν ή δεν έχουν, ενώ για άλλους πρόκειται για το συναίσθημα ή την αντίληψη που έχουν οι ίδιοι οι άνθρωποι για μια συγκεκριμένη περιοχή ανεξαρτήτως από τα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά του ίδιου του τόπου. Συχνά, η αίσθηση για ένα τόπο χρησιμοποιείται σε σχέση με εκείνα τα στοιχεία που τον καθιστούν ιδιαίτερο και

μοναδικό ή ενισχύουν την αίσθηση της αυθεντικότητας για την ανθρώπινη συλλογικότητα και ύπαρξη σε σχέση με ένα γεωγραφικό χώρο. Προφανώς, ο κάθε τόπος υπόκειται σε πολλαπλές, ετερόκλητες και διαφορετικές αναγνώσεις και ερμηνείες οι οποίες αλλάζουν, ανασκευάζονται και μετασχηματίζονται με το πέρασμα του χρόνου. Ουσιαστικά όταν μιλάμε για την αίσθηση του τόπου εννοούμε την επιβολή και επικράτηση της κυρίαρχης αντίληψης της τοπικής κοινωνίας για το χώρο στον οποίο ζει, διαδικασία την οποία ενσωματώνει, στηρίζει και αναπαράγει σχέσεις επικυριαρχίας, αποκλεισμού, ταξικής ανισότητας, συμφέροντος, πολιτικών επιλογών και ηθικολογικών καταδηλώσεων, μεταξύ άλλων. Με άλλα λόγια η αντίληψη του τόπου συνιστά μια δυναμική διαδικασία με έντονα πολιτισμικά, κοινωνικά, πολιτικά, οικονομικά, περιβαλλοντικά και συμβολικά χαρακτηριστικά. Μερικοί ερευνητές, όπως ο γεωγράφος Yi-Fu Tuan, έχουν επισημάνει ότι η αίσθηση του τόπου δεν είναι εγγενώς "θετική", για παράδειγμα ο φόβος των ανθρώπων για αφιλόξενα και επικίνδυνα μέρη όπως η ζούγκλα, ή η έρημος κλπ, υποδηλώνει ότι κάποιοι τόποι γίνονται αντιληπτοί αρνητικά. Μια σύγχρονη τάση κάνει λόγο για τη λεγόμενη παιδαγωγική μελέτη του τόπου, δηλαδή για την ανάλυση και κατανόηση του τόπου μέσα από ενδοτοπικά κριτήρια με αειφορικό προσανατολισμό βασισμένα σε εμπειρικά και βιωμένα συναισθήματα και αντιλήψεις.

Για να κατανοήσουμε την έννοια του τόπου, πρέπει πρώτα να αποσαφηνιστεί, η γεωγραφική έννοια του χώρου. Ο Tuan ορίζει ως τόπο το γεωγραφικό πεδίο που αποκτά υπόσταση και σημασία όταν οι άνθρωποι δίνουν νόημα σε ένα τμήμα του ευρύτερου, αδιαφοροποίητου χώρου. Κάθε φορά που μια θέση αναγνωρίζεται ή αποκτά όνομα, αυτόματα διαχωρίζεται από τον απροσδιόριστο χώρο που την περιβάλλει. Ορισμένοι τόποι έχουν μεγαλύτερη συμβολική, περιβαλλοντική ή πολιτισμική σημασία με βάση την άποψη των τοπικών κοινωνιών για την ιδιαιτερότητα και τη μοναδικότητα της. Είναι αυτά τα δύο πεδία πάνω στα οποία στηρίζεται και διαμορφώνεται η λεγόμενη τοπικότητα του κάθε προορισμού.

Μέρη με έντονη «αίσθηση τοπικότητας» έχουν μια ισχυρή ταυτότητα και χαρακτήρα, γεγονός που γίνεται αντιληπτό από ντόπιους και επισκέπτες. Η αίσθηση του τόπου είναι ένα κοινωνικό φαινόμενο που υπάρχει ανεξάρτητα από μεμονωμένες αντιλήψεις ή

εμπειρίες ατόμων, αλλά βρίσκεται σε άμεση εξάρτηση με τις ανθρώπινες σχέσεις, επαφές, πρακτικές και δραστηριότητες. Ένα τέτοιο συναίσθημα μπορεί να προέρχεται από το φυσικό περιβάλλον, αλλά πιο συχνά αποτελείται από ένα μείγμα φυσικών και πολιτιστικών χαρακτηριστικών του τοπίου, και περιλαμβάνει γενικά τον καθημερινό τρόπο ζωής των ανθρώπων που ζουν σε ένα τόπο. Η αίσθηση του τόπου μπορεί να ενισχυθεί σε μεγάλο βαθμό από μέρη ή σημεία στα οποία αναφέρθηκαν ποιητές, λογοτέχνες και ιστορικοί, ή απεικονίζονται σε έργα τέχνης ή ενέπνευσαν τη μουσική, και πιο πρόσφατα, μέσω τρόπων αναγνώρισης τόπων που χρίζουν προστασίας, διατήρησης και ενίσχυσης εξαιτίας την σημασίας και της αξίας που έχουν τόσο για την τοπική κοινωνία όσο και για την παγκόσμια κληρονομιά.

Το σύνολο αυτών των θέλγητρων συνιστά ένα πολιτισμικό τοπίο το οποίο είναι γεωγραφικά οροθετημένο και αισθητικά, συμβολικά αλλά και φυσικά αναγνωρίσιμο από τα υπόλοιπα. Η μοναδικότητα, σπανιότητα ή η ιδιαιτερότητα του πολιτισμικού τοπίου έχουν μια χωρική υπόσταση με συγκεκριμένα όρια, τα οποία ουσιαστικά καθορίζουν τον τρόπο ερμηνείας του τόπου. Έτσι σε γενικές γραμμές θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι η τοπικότητα συνιστά το αποτέλεσμα της διαδικασίας αξιολόγησης του τόπου τόσο από την εντόπια κοινωνία, όσο και από τους επισκέπτες.

1.3 Ορισμοί τουριστικού προορισμού

Σύμφωνα με τον ορισμό που δίνει ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (UNWTO, 1994), *‘ο τουρισμός περιλαμβάνει όλες τις δραστηριότητες των ατόμων που ταξιδεύουν και διαμένουν σε περιοχές εκτός του καθημερινού περιβάλλοντος τους, για διάστημα όχι μεγαλύτερο από ένα συνεχόμενο έτος, με κύριο σκοπό την αναψυχή, επαγγελματικούς, προσωπικούς ή άλλους λόγους’*. Ο ορισμός αυτός αφορά τις δραστηριότητες και πρακτικές τόσο των τουριστών δηλαδή των επισκεπτών οι οποίοι διανυκτερεύουν στο προορισμό υποδοχής τουλάχιστον για μια βραδιά, όσο και τους εκδρομείς δηλαδή τους επισκέπτες της μιας μέρας.

Ωστόσο, ο παραπάνω ορισμός είναι αρκετά γενικευτικός και ασαφής και για αυτό το

λόγο χρειάζεται επαναπροσδιορισμό. Εμπλουτίζοντας και διευρύνοντας τον ορισμό που έδωσε η Θεοδωροπούλου (2006) θα λέγαμε ότι “ο τουρισμός συνιστά το σύνολο των σχέσεων και των φαινομένων που παράγονται ή είναι το αποτέλεσμα της συνύπαρξης, επαφής και επικοινωνίας των τουριστών με τους τουριστικούς επαγγελματίες, τους τοπικούς, περιφερειακούς και εθνικούς φορείς καθώς και με τα μέλη της τοπικής κοινωνίας, αλλά και με τους άλλους τουρίστες.”

Ο γεωγραφικός χώρος μέσα στον οποίο λαμβάνουν χώρα αυτές οι σχέσεις και τα φαινόμενα συνιστά τον τουριστικό προορισμό. Θα πρέπει να καταστεί σαφές ότι η έννοια του προορισμού μπορεί να αφορά σε και να καλύπτει οποιαδήποτε μορφή χωροθετημένου χώρου, δηλαδή από ένα νησί, μια πόλη, ένα χωριό, μέχρι μια επαρχία, περιφέρεια, χώρα, σύνολο χωρών και περιοχών ιδιαίτερα όταν γειτνιάζουν, ακόμα και μια ολόκληρη ήπειρο.

1.4 Η έννοια του Τουριστικού Προϊόντος

Το τουριστικό προϊόν θεωρείται εκ φύσεως ετερογενές (Βαρβαρέσος, Σ., 2000) και ενώ πολλοί οικονομολόγοι το κατέτασσαν στον τριτογενή τομέα, την τελευταία δεκαετία έχει καταστεί σαφές ότι πρόκειται για ένα εξαιρετικά σύνθετο προϊόν, με τον τουρισμό να θεωρείται ένας μεικτός τομέας της οικονομίας. Ως τουριστικό προϊόν θα μπορούσαμε να ορίσουμε το σύνολο των αγαθών και των υπηρεσιών οι οποίες προσφέρονται στον καταναλωτή (Βαρβαρέσος, Σ., 2000), κατά τη διάρκεια της διαμονής του σε ένα προορισμό, προκειμένου να ικανοποιηθούν συγκεκριμένες ανάγκες στο πλαίσιο της αναψυχής, του ελεύθερου χρόνου, της φιλοξενίας, του ταξιδιού και των διακοπών. Το τουριστικό προϊόν περιλαμβάνει ουσιαστικά ένα μείγμα υλικών (φυσικό περιβάλλον, καταλύματα, εγκαταστάσεις, υποδομές κλπ) και άυλων στοιχείων (κλίμα, ήθη, έθιμα, πρακτικές, συμπεριφορές, τοπικές νοοτροπίες και ταυτότητες) οι οποίες παράγονται, διατίθενται και καταναλώνονται στο γεωγραφικό πλαίσιο ενός προορισμού.

Τα τουριστικά προϊόντα από την πλευρά της προσφοράς διακρίνονται σε εκείνα τα οποία αφορούν τη λεγόμενη πρωτογενή τουριστική προσφορά και αυτά που εμπίπτουν στην κατηγορία της απορρέουσας ή δευτερογενούς προσφοράς. Στην πρώτη κατηγορία

ανήκουν οι φυσικοί πόροι όπως το κλίμα, το φυσικό περιβάλλον, προϊόντα του πρωτογενούς τομέα, οι θάλασσες, τα βουνά, οι λίμνες, αλλά και τα επιτεύγματα και δημιουργήματα της ανθρώπινης δραστηριότητας, όπως μνημεία, κτίρια, μουσεία, αξιοθέατα, οικισμούς κλπ. Επιπλέον στη κατηγορία των φυσικών πόρων μπορούν να συμπεριληφθούν και όλες οι δραστηριότητες, πρακτικές και συμπεριφορές, η γλώσσα, τα ήθη και τα έθιμα της τοπικής κοινωνίας, ιδωμένες ως αναπόσπαστο στοιχείο της μοναδικότητας και της ιδιαιτερότητας του τουριστικού προϊόντος του προορισμού.

Τα τουριστικά προϊόντα που ανήκουν στην απορρέουσα προσφορά αφορούν στις:

- Τουριστικές εγκαταστάσεις (εστιατόρια, μπαρ, καταστήματα εστίασης, εμπορικά καταστήματα κλπ)
- Γενικές υποδομές (λιμάνια, αεροδρόμια, οδικά δίκτυα, τηλεπικοινωνίες, διοικητικές υπηρεσίες, νοσοκομεία κλπ)
- Τουριστικά καταλύματα (ξενοδοχεία, διαμερίσματα, κάμπινγκ κλπ)
- Εγκαταστάσεις αναψυχής (θέατρα, θεματικά πάρκα, μουσεία, αθλητικές εγκαταστάσεις, χώροι πολιτιστικών εκδηλώσεων κλπ)

2^η ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΙΑΛΕΞΕΩΝ

2. Διαχείριση πολιτισμικής κληρονομιάς

Λέξεις κλειδιά: Πολιτισμικοί πόροι, πολιτισμικές αξίες, φυσικοί πόροι, ανθρωπογενείς πολιτιστικοί πόροι

2.1 Πολιτισμικές αξίες

Η «Διαχείρισης Πολιτισμικής Κληρονομιάς» αναφέρεται σε πέντε διαφορετικές αλλά εξίσου σημαντικές και αλληλοεξαρτώμενες συνιστώσες στη διαδικασία διαχείρισης του πολιτισμού:

- Προστασία,
- Συντήρηση,
- Διαχείριση και
- Ερμηνεία

Προκειμένου να κατανοήσουμε τον τρόπο με τον οποίο λειτουργούν οι παραπάνω συνιστώσες θα πρέπει να αποσαφηνίσουμε την έννοια των πολιτισμικών αξιών. Τα «Κοινόχρηστα κληροδοτήματα» όπως τα ονόμασε ο Lowenthal, τα οποία έχει κληρονομήσει η ανθρωπότητα μέσα από το πέρασμα της ιστορίας, έχουν διττό χαρακτήρα: το φυσικό περιβάλλον από τη μια και τις ανθρώπινες δημιουργίες ή επεμβάσεις από την άλλη, ιδωμένες μέσα από το πρίσμα μιας αγαστής συνεργασίας και έντονης αλληλεπίδρασης. Πολύτιμα και αναντικατάστατα, στις περισσότερες περιπτώσεις, τα κληροδοτήματα της ιστορίας συμβάλλουν στην ανάπτυξη της προσωπικής και της συλλογικής ταυτότητας, αντικατοπτρίζοντας τα πιστεύω μας και τους τρόπους δράσης μας. Η πολιτιστική κληρονομιά συνιστά το εργαλείο που επιτρέπει στην ανθρωπότητα να υπερνικήσει τη λήθη διαμεσολαμβάνοντας ανάμεσα στο παρελθόν, το παρόν και το μέλλον. Επιπλέον η κληρονομιά περιλαμβάνει μια σειρά από χαρακτηριστικά και στοιχεία, που επιθυμούμε να διατηρήσουμε από το φυσικό και το δομημένο περιβάλλον, καθώς και άυλα αγαθά με υψηλή πνευματική, ιστορική, θρησκευτική και συμβολική αξία. Τέλος η κληρονομιά διαμορφώνει προσωπικές και

πολιτιστικές ταυτότητες και συνιστά συνεκτικό δεσμό για ολόκληρες κοινωνίες, επιτρέποντας στα μέλη της να κατανοήσουν τον εαυτό τους, διαφυλάσσοντας το περιβάλλον τους και τη πολιτιστική τους πολυμορφία, αλλά και να αυτοπροσδιοριστούν απέναντι στους “Άλλους” εκτιμώντας τη διαφορετικότητά τους. Η πολιτιστική κληρονομιά συνιστά ένα ευρύ πεδίο το οποίο περιλαμβάνει: από τα μνημειακά κατάλοιπα του παρελθόντος και τις άυλες και συμβολικές τους διαστάσεις, μέχρι τα μνημεία της σύγχρονης και μεταβιομηχανικής κοινωνίας (Unesco, 2001). Η τεκμηρίωση του παρελθόντος, οι συμβολικές αναπαραστάσεις των πολιτιστικών συστημάτων, οι αισθητικές αξίες ως ενσώματες εκφάνσεις και άυλες εκφράσεις ενός πολιτισμού, μπορούν επίσης, να θεωρηθούν ως κληρονομιά. Αλλά η κληρονομιά δεν αφορά μόνο το παρελθόν που βιώνεται σε συνθήκες του παρόντος. Πρόκειται για κάθε λογής πρακτική η οποία μπορεί να προσαρμοστεί στις σύγχρονες συνθήκες, εμπνέοντας νέες δράσεις ικανές να αναζωογονήσουν την καθημερινή μας ζωή.

Απώτερος σκοπός της κάθε κοινότητας είναι η τεκμηρίωση και ταξινόμηση των υπαρχόντων πόρων, έχοντας κατά νου ότι η δυναμική του πολιτισμού είναι εκείνη που ανατροφοδοτεί την τοπική ταυτότητα, καθιστώντας την προσδιοριστικό παράγοντα για την δημιουργία μιας μοναδικής, εύκολα αναγνωρίσιμης και ευρέως αποδεκτής εικόνας προορισμού. Η πολιτιστική κληρονομιά ενσωματώνει μια σειρά από αξίες τις περισσότερες φορές κοινωνικά προσδιορισμένες. Συγκεκριμένοι χώροι ή τόποι ενός προορισμού που θεωρούνται σημαντικοί, κρίνεται ότι αξίζει η διατήρησή τους για τις μελλοντικές γενιές και χαρακτηρίζονται ως πολιτισμικές αξίες. Ενώ χώροι φυσικής κληρονομιάς αφορούν στη σημασία των οικοσυστημάτων και της βιοποικιλότητας (π.χ. φυσικών συνθηκών διαβίωσης και μη έμβιων οργανισμών), οι αξίες της πολιτιστικής κληρονομιάς μαρτυρούν την ιστορική, αισθητική και κοινωνική σημασία ενός τόπου ή ενός αντικειμένου. Με αυτή τη λογική, χώροι παγκόσμιας ονομάζονται «Τοποθεσίες Παγκόσμιας Κληρονομιάς».

Η Unesco ορίζει την πολιτιστική κληρονομιά ως «το συνολικό πνεύμα ενός λαού, όπως αυτό εντυπώνεται στις αξίες, στις δράσεις, στα έργα, στους θεσμούς, στα μνημεία και στις τοποθεσίες του» (2005). Η διατήρηση των χώρων, των τοπίων, των αντικειμένων

και των αξιομνημόνευτων εκδηλώσεων, οι οποίες διασφαλίζουν την αίσθηση του παρελθόντος, του τόπου, αλλά πολύ περισσότερο την ίδια την αίσθηση της ύπαρξης μας και την πολιτιστική μας ταυτότητα, αποτελούν αναμφίβολα μια αναγκαιότητα. Είναι επίσης καθήκον μας να διατηρήσουμε και να μεταβιβάσουμε τις πολιτισμικές μας αξίες στις επερχόμενες γενιές, ώστε να μπορούν να κατανοήσουν και αυτές με τη σειρά τους την ιστορική τους συνοχή και τη διαδρομή που ακολουθήθηκε μέχρι το παρόν. Η περιβαλλοντική, υλική και άυλη πολιτιστική κληρονομιά της κάθε περιοχής, προστατεύεται καλύτερα, εάν οι κάτοικοι της την γνωρίζουν, την εκτιμούν και την αντιλαμβάνονται ως ένα πολύτιμο περιουσιακό στοιχείο τουριστικής ανάπτυξης.

2.2 Πολιτιστικοί Πόροι

Οι πολιτιστικοί πόροι αποτελούν φυσικά ή αξιοπρόσεκτα στοιχεία της ανθρώπινης δραστηριότητας έτσι όπως καταγράφηκαν στο παρελθόν, τα οποία ανεξαρτήτως της σημασίας τους βρίσκονται σε άμεση σχέση με τον τόπο παραγωγής τους. Οι πολιτιστικοί πόροι περιλαμβάνουν απτά χαρακτηριστικά, επενδεδυμένα με την άυλη υπόσταση παραδοσιακών πολιτισμικών αξιών. Σε γενικές γραμμές ένα τόπος ορίζεται από τους εθνικούς και διεθνείς φορείς ως μέρος πολιτιστικής κληρονομιάς, στο βαθμό που φυσικοί, ιστορικοί, κοινωνικοί και πολιτισμικοί πόροι συνδυάζονται για να δημιουργήσουν ένα ενιαίο, διακριτό τοπίο, προϊόν της ανθρώπινης δραστηριότητας, μέσα σε συγκεκριμένα γεωγραφικά πλαίσια. Κάτω από αυτή τη λογική οι τόποι πολιτιστικής κληρονομιάς αντιπροσωπεύουν την ανθρώπινη δραστηριότητα και εμπειρία που έχει αποτυπωθεί σε φυσικούς πόρους που έχουν αντέξει στο πέρασμα του χρόνου, αλλά πολύ περισσότερο στην άγραφη παράδοση, τα ήθη και τα έθιμα ενός τόπου. Η συνεχιζόμενη χρήση ενός χώρου πολιτιστικής κληρονομιάς από τις τοπικές κοινωνίες, οι παραδόσεις των οποίων οδήγησαν στη διαμόρφωση του τοπίου, ενισχύει τη σημασία τους. Οι τόποι πολιτιστικής κληρονομιάς θα πρέπει να αποτελούν έναυσμα για τις ντόπιες κοινωνίες, τους κυβερνητικούς οργανισμούς, της μη-κερδοσκοπικές οργανώσεις και τους ιδιωτικούς φορείς να σχεδιάσουν και να υλοποιήσουν συλλογικά προγράμματα και έργα με στόχο την αναγνώριση, διατήρηση και ανάδειξη τοπίων και τόπων της Ευρώπης με ιδιαίτερο χαρακτήρα και σημασία.

Οι τόποι πολιτιστικής κληρονομιάς αναζητούν βραχυπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες λύσεις ώστε να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις της διατήρησης και της ανάπτυξης τους μέσα από την προώθηση σχέσεων και συνεργασιών μεταξύ τοπικών και περιφερειακών φορέων, με στόχο την επίτευξη κοινών στόχων. Εκτός από τα οικονομικά πλεονεκτήματα αυτών των συνεργασιών, τα οφέλη έχουν και μια άυλη συμβολική θα λέγαμε διάσταση. Οι προσπάθειες διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς στηρίζεται στην υπερηφάνεια μιας κοινότητας, στην ιστορία και τις παραδόσεις της, αντικατοπτρίζοντας της προσπάθειες των κατοίκων της για τη προστασία του τοπίου, αλλά και τη διαφύλαξη της προφορικής παράδοσης για τις μελλοντικές γενεές. Η διατήρηση της ακεραιότητας του πολιτιστικού τοπίου και της τοπικής παράδοσης σημαίνει ότι οι μελλοντικές γενιές θα είναι σε θέση να κατανοήσουν τη σχέση τους με τον τόπο, αναπαράγοντας ιστορικούς, φυσικούς αλλά και συμβολικούς δεσμούς με αυτόν. Οι πολιτιστικοί τόποι μπορούν να αποτελέσουν έμπνευση για ανάληψη εκπαιδευτικών δράσεων για επισκέπτες, αλλά και να ενθαρρύνουν τους κατοίκους να μείνουν στο μέρος, προσφέροντας τους επιχειρηματικές προοπτικές οι οποίες δεν θέτουν σε κίνδυνο τις παραδοσιακές τοπικές αξίες και παραδόσεις, αλλά αντίθετα προστατεύουν και διαφυλάσσουν το τοπίο και τον τόπο από τον ανελέητο αγώνα της τουριστικής βιομηχανίας για νέες επενδύσεις, προϊόντα και υπηρεσίες.

Θα μπορούσαμε να διαχωρίσουμε τους πολιτιστικούς πόρους σε 3 κατηγορίες:

- Τους πόρους φυσικής κληρονομιάς
- Τους πόρους που ανήκουν στο ανθρωπογενές περιβάλλον
- Τους πόρους πνευματικής κληρονομιάς

2.3 Πόροι φυσικής κληρονομιάς

Η UNESCO ορίζει ως πόρους φυσικής κληρονομιάς, “όλα εκείνα τα στοιχεία ή τα χαρακτηριστικά που διαμορφώνονται από φυσικούς ή/και βιολογικούς σχηματισμούς, τα οποία έχουν ξεχωριστή παγκόσμια αξία είτε από αισθητική ή από επιστημονική άποψη. Οι πόροι φυσικής κληρονομιάς περιλαμβάνουν επίσης τόπους γεωλογικού και φυσιολατρικού ενδιαφέροντος οι οποίοι βρίσκονται σε συγκεκριμένες οριοθετημένες θέσεις και αποτελούν το βιότοπο απειλούμενων ειδών, ζώων και φυτών με εξαιρετική

παγκόσμια επιστημονική σημασία και χρίζουν προστασίας. Τέλος όλες οι τοποθεσίες ή μεμονωμένες περιοχές του φυσικού περιβάλλοντος που διακρίνονται για την εξαιρετική τους βιοποικιλότητα την συμβολή τους στην παγκόσμια υγεία, αλλά και την σημασία τους από επιστημονική άποψη ή από φυσικό κάλλος” (UNESCO 2005, άρθρο 2). Η καταστροφή ενός οικοσυστήματος προκαλεί ανεπανόρθωτες βλάβες που κανένας φυσιολάτρης ή φιλότεχνος δεν θα μπορούσε να αγοράσει ή να αντικαταστήσει με ένα καινούριο. Με άλλα λόγια το φυσικό περιβάλλον και οι πόροι του είναι αναντικατάστατοι. Πέρα από τη θεμελιώδη διαφορά τους, οι πόροι της φυσικής και της πολιτιστικής κληρονομιάς, είναι απολύτως συνυφασμένες μεταξύ τους: σε πολλές περιπτώσεις τα εναπομείναντα κληροδοτήματα από τη φύση και τον πολιτισμό, είναι τόσο σημαντικά ώστε να ξεπερνούν τα στενά τοπικά όρια, να μην ανήκουν μόνο στην τοπική κοινωνία, αλλά σε ολόκληρη την παγκόσμια κοινότητα. Η παγκόσμια υγεία, η οικολογική συνείδηση, η φυσική ομορφιά και κατ’ επέκταση όλοι οι πόροι που τα αναδεικνύουν, συνιστούν την παγκόσμια πολιτιστική μας κληρονομιά, είναι κοινού ενδιαφέροντος για όλους τις κοινωνίες σε όλες τις εποχές και οφείλουμε να τη σεβόμαστε και να την προστατεύουμε γιατί «όταν κάτι χαθεί, χάνεται για πάντα» (Lowenthal: 2005, 85).

Για την εκτίμηση των πόρων της φυσικής κληρονομιάς για τουριστικούς σκοπούς, οι τοπικές κοινότητες θα πρέπει να εξετάσουν εκείνα τα στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος του τόπου τους που θεωρούν ότι διακρίνονται για τη σημασία ή την μοναδικότητα τους, όπως βιότοποι, οικοσυστήματα, είδη βιοποικιλότητας, η γεωμορφολογία, αλλά ακόμα και οι ιδιαίτερες κλιματολογικές συνθήκες. Ένας τουριστικός προορισμός συνιστά μια χωρική οντότητα με συγκεκριμένη τοποθεσία. Τόπος νοείται μια γεωγραφικά καθορισμένη περιοχή ή ένας χώρος με συνδεδεμένα φυσικά χαρακτηριστικά βιοποικιλότητας, γεω-ποικιλομορφίας και οικολογικών διεργασιών. Μέρη που φιλοξενούν σπάνια είδη χλωρίδας και πανίδας, με ιδιαίτερη σημασία για την επιστήμη αλλά και μοναδική φυσική ομορφιά δεν θα πρέπει να δοθούν στον τουρισμό, χωρίς πριν να διεξαχθεί δημόσια διαβούλευση, να υπάρξει η συναίνεση της τοπικής κοινωνίας και να ακουστεί η γνώμη των εμπειρογνομόνων για την αξιολόγηση των πόρων, τη φέρουσα ικανότητα τους, την ευπάθεια ή τη σπανιότητα των

οικοσυστημάτων του προορισμού.

Η διαφύλαξη των τοπικών οικοσυστημάτων και της βιο-ποικιλομορφίας καθώς και η διασφάλιση ότι θα κληρονομηθούν ακέραια στις μελλοντικές γενιές, συνιστούν πρωταρχικά μελήματα για την τοπική κοινωνία. Η αναπτυξιακή προοπτική του τουρισμού είναι βιώσιμη μόνον αν η φυσική κληρονομιά είναι καλά προστατευμένη και η χρήση των πόρων της προσεκτικά σχεδιασμένη. Η διατήρηση της κοινωνικής, αισθητικής και βιολογικής αξίας του φυσικού περιβάλλοντος θα πρέπει να μετατραπεί σε καθήκον της τοπικής κοινότητας. Η τοπική αυτοδιοίκηση πρέπει να λαμβάνει μέτρα, τα οποία εγγυώνται τη φυσική ακεραιότητα ενός τόπου, π.χ. η διατήρηση των φυσικών πόρων, της βιο-και γεω-ποικιλομορφία της καθώς και την προστασία όλων των διεργασιών και χαρακτηριστικών της.

2.4 Παραδείγματα πόρων φυσικής κληρονομιάς στη Ελλάδα

Το φάσμα των περιβαλλοντικών, φυσικών, κλιματολογικών και γεωμορφολογικών χαρακτηριστικών, σε συνδυασμό με το σύνολο των οικοσυστημάτων, των υγροβιότοπων και τη συνολική τοπική χλωρίδα και πανίδα συνθέτουν την μοναδική βιο-ποικιλότητα ενός προορισμού δηλαδή τη φυσική του κληρονομιά. Η Ελλάδα διαθέτει μια τεράστια δεξαμενή πόρων φυσικής κληρονομιάς, για παράδειγμα, είναι ο οικότοπος περίπου 6000 φυτών, από τα οποία 750 είναι ενδημικά. Από 579 είδη ψαριών που φιλοξενούνται στη λεκάνη της Μεσογείου, στην Ελλάδα ζουν τα 447 από αυτά, ενώ 116 θηλαστικά και 122 είδη πτηνών συναντώνται μόνο στη χώρα μας. Με περιουσιακά στοιχεία τέτοιας σημασίας, θα πρέπει να αναμένουμε ότι ο φυσιολατρικός και ο οικότουρισμός θα ήταν μορφές τουρισμού ιδιαίτερα αναπτυγμένες, κάτι όμως που δυστυχώς δεν ισχύει. Η γεωμορφολογική ποικιλία και η βιο-ποικιλότητα στην Ελλάδα συνιστά πεδίο σύνδεσης με το παρελθόν με όρους βιολογικής εξέλιξης και ιστορικής συνέχειας, προσφέροντας παράλληλα αποδείξεις των μεταβολών και των αλλαγών που έχουν συντελεστεί στο φυσικό περιβάλλον με το πέρασμα των αιώνων.

Σπήλαια, απολιθωμένα δάση, υπόγειες λίμνες, παραλίες, υγροβιότοποι, κοιλάδες, ποτάμια και βουνά μπορούν να αποτελέσουν ισχυρά αξιοθέατα για τον τουρισμό και

ακολουθώντας μια σωστή διαχείριση δύναται να προσελκύσουν επισκέπτες υψηλού επιπέδου. Δύο πανέμορφα απολιθωμένα δάση στην Ελλάδα ένα στο Σίγρι, στο νησί της Λέσβου και το άλλο στο Νόστιμο Καστοριάς, αποτελούν πόλο έλξης ενός μικρού αριθμού οικοτουριστών, αποδεικνύοντας την αδυναμία των τοπικών φορέων να εκμεταλλευτούν τη δυναμική και τις δυνατότητες των συγκεκριμένων πόρων να πλασαριστούν δυναμικά στην διεθνή τουριστική αγορά. Από την άλλη πλευρά, κάποιες άλλες μορφές ζωής, όπως η θαλάσσια χελώνα Καρέτα-Καρέτα στο νησί της Ζακύνθου ή η Μεσογειακή φώκια στα νερά της Αλοννήσου έχουν υποστεί πολλές φθορές λόγω κυρίως της έλλειψης “οικολογικής συνείδησης” από την πλευρά των τουριστών αλλά και της αδυναμίας ή και της ενδεχόμενης αδιαφορίας της τοπικής κοινωνίας και των φορέων της να ελέγξουν και να προστατεύσουν το σπάνιο αυτό είδος. Είναι πολύ σημαντικό να κατανοήσουμε ότι η ποικιλομορφία των ζώντων οργανισμών από όποιες πηγές και αν προέρχονται, χερσαίες, θαλάσσιες ή αέριες, όλα τα υδάτινα οικοσυστήματα και οι βιότοποι συνιστούν τη βιοποικιλότητα ενός τόπου και θα πρέπει να διατηρούνται με φροντίδα και σεβασμό διότι αποτελούν θεμελιώδη χαρακτηριστικά της μοναδικότητας και της ταυτότητας του κάθε τουριστικού προορισμού.

Μια σημαντική ευκαιρία για να αναπτυχθεί ο οικολογικός τουρισμός βρίσκεται στην αφθονία ή τη σπανιότητα των αυτοχθόνων ειδών που διαθέτει ο κάθε τόπος. Το νησί της Χίου, για παράδειγμα, είναι γνωστό για την παραγωγή της μαστίχας, ουσίας με σπάνιες και υψηλές φαρμακευτικές ιδιότητες και ένα διακριτικό ευχάριστο άρωμα και γεύση. Από αρχαιότατων χρόνων η μαστίχα ευδοκμεί μόνο στο νότιο τμήμα του νησιού, γεγονός που εξηγεί σε μεγάλο βαθμό και ιστορικά τη βιοποικιλότητα της Χίου. Παρά τις προσπάθειες τόσο στο παρελθόν όσο και στις μέρες μας να καλλιεργηθεί η μαστίχα και σε άλλα μέρη του νησιού δεν ευόδωσε, γεγονός που είχε επιπτώσεις στην κατανομή του πληθυσμού, αλλά και την οικονομική ανάπτυξη του νησιού με το νότιο τμήμα του να παραμένει το περισσότερο ανεπτυγμένο και δημοφιλές στον τουρισμό. Παρά τη σημασία για την τοπική οικονομία και την μοναδικότητα του, η ντόπια κοινωνία δεν έχει καταφέρει να χρησιμοποιήσει τη μαστίχα, ως βασικό παράγοντα τουριστικής ανάπτυξης, βελτιώνοντας την εικόνα του νησιού, αλλά και κατασκευάζοντας μια ισχυρή και εύκολα αναγνωρίσιμη ανταγωνιστική ταυτότητα, με διακριτικό χαρακτήρα και μοναδικά

χαρακτηριστικά.

Οι τοπικές κοινωνίες θα πρέπει να προσπαθούν να διατηρήσουν το φυσικό τους περιβάλλον ανέπαφο, διότι ένα ακέραιο φυσικό περιβάλλον δημιουργεί ένα πολύ σημαντικό κίνητρο για ταξίδι. Τα οικοσυστήματα συνιστούν το περιβάλλον όπου διάφοροι οργανισμοί ζουν για το σύνολο ή μέρος της ζωής τους. Είναι σημαντικό να ζητηθεί η βοήθεια ενός περιβαντολλολόγου όταν υπάρχει υποψία ότι τα είδη που κατοικούν σε μια συγκεκριμένη περιοχή ή που ανήκουν σε ένα συγκεκριμένο βιότοπο βρίσκονται σε κίνδυνο. Αν και δεν είναι πάντα απτό ή ορατό οικολογικές διεργασίες που συμβαίνουν μεταξύ των οργανισμών, καθώς και των αλληλεπιδράσεων ανάμεσα των έμβιων όντων ενδέχεται να επιφέρουν αλλαγές στα υφιστάμενα οικοσυστήματα ή ακόμα και να οδηγήσουν με την πάροδο του χρόνου στην υποβάθμιση τους. Από την άλλη μεριά φυσικά φαινόμενα ή καταστροφές μπορεί να επιφέρουν αλλαγές στο φυσικό περιβάλλον οι οποίες να αποτελέσουν ισχυρό κίνητρο για τουρισμό. Το τοπίο στην Ελλάδα είναι γεμάτο από τέτοια παραδείγματα όπως το μεγαλύτερο ποτάμιο σπήλαιο του κόσμου το Μααρά στη Θράκη ή το ηφαίστειο της Θήρας στη Σαντορίνη για να αναφέρουμε μόνο μερικά.

Οι πόροι φυσικής κληρονομιάς οι οποίοι μπορούν να αποτελέσουν τουριστικά θέληγτρα περιλαμβάνουν από προστατευόμενες περιοχές, βιότοπους και ξεχωριστά οικοσυστήματα μέχρι περιοχές με μοναδικά γεωλογικά χαρακτηριστικά, τοπία ή φυσική ομορφιά και θέα. Πολλές φορές τα τοπία διαμορφώνουν ένα μαγευτικό όσο και γραφικό σκηνικό για πολλούς τουρίστες. Η γεωμορφολογία ορισμένων περιοχών προσφέρεται για την ανάληψη δραστηριοτήτων προσανατολισμένες στη φύση: παραλίες, λίμνες και ποτάμια για θαλάσσια σπορ, βαθιές κοιλάδες για cross-country σκι, περπάτημα ή ποδήλατο, βράχια και φαράγγια για αναρρίχηση. Τα εθνικά πάρκα και οι προστατευόμενες περιοχές προσφέρουν στους επισκέπτες μια αίσθηση του αυθεντικού και του αναλλοίωτου, συνιστώντας μέρος αυτό που ονομάζουμε «παρθένα» φύση και την οποία κληρονομήσαμε από τις προηγούμενες γενιές και οφείλουμε να παραδώσουμε ανέγγιχτη στις επόμενες (Ευρωπαϊκή Ένωση, 2005, PP11-12).

Οι πόροι φυσικής κληρονομιάς μπορεί να χρησιμοποιηθούν από την τουριστική βιομηχανία ως αξιοθέατα ή θέλγητρα τα οποία εξυπηρετούν διαφορετικούς σκοπούς και προσελκύουν συγκεκριμένες ομάδες-στόχους επισκεπτών. Έτσι υπάρχουν πόροι που δίνουν έμφαση στην εκπαίδευση, άλλοι στην ψυχαγωγία ή και άλλοι που προορίζονται για αναψυχή. Ο πίνακας 1 περιλαμβάνει μια σειρά από διαφορετικούς πόρους φυσικής κληρονομιάς οι οποίοι μπορούν να λειτουργήσουν ως τουριστικά αξιοθέατα, ανάλογα με το σκοπό που εξυπηρετούν. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι αυτή η ταξινόμηση είναι ενδεικτική και παρατίθεται εδώ ως παράδειγμα του εύρους των πόρων ενός τουριστικού προορισμού.

Πίνακας 1. Ταξινόμηση πόρων φυσικής κληρονομιάς ως τουριστικά αξιοθέατα

ΠΟΡΟΙ ΦΥΣΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΓΙΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΧΡΗΣΗ			
ΠΟΡΟΙ	ΑΝΑΨΥΧΗ	ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ
Εξοχή			
Παραλίες			
Εθνικοί δρυμοί			
Μετροπολικά πάρκα			
Δάση			
Φάρμες			
Σπήλαια			
Βοτανικοί κήποι			
Θαλάσσια οικοσυστήματα			
Θεματικά πάρκα			
Τοπία			
Περιοχές γεωλογικού ενδιαφέροντος			
Κοιλιάδες			
Φαράγγια			
Μονοπάτια			
Φυσικά καταφύγια			
Προστατευόμενες περιοχές			
Υγροβιότοποι			
Τοποθεσίες θέασης και παρατήρησης ζώων και πουλιών			
Πάρκα άγριας ζωής			
Ζωολογικοί κήποι			
Μουσεία φυσικής ιστορίας/εκθέσεις			
Λίμνες			

Οάσεις			
Έρημοι			

3. Ανθρωπογενείς πολιτιστικοί πόροι

Η πολιτιστική κληρονομιά ως προϊόν της ανθρώπινης πρακτικής και δημιουργίας περιλαμβάνει μια σειρά από πραγματικότητες, από το αρχιτεκτονικό συγκρότημα σε ένα ιστορικό κέντρο μέχρι τα ερείπια ενός αρχαιολογικού χώρου. Οι άυλοι αυτοί πολιτιστικοί πόροι θεωρούνται αναντικατάστατοι, όχι μόνο λόγω της οικονομικής αξίας και της κοινωνικής τους σημασίας, αλλά και λόγω της φυσικής τους διάστασης, η οποία αποτυπώνει μια σαφή σύνδεση του τόπου (τοποθεσία) με το χρόνο (ιστορικότητα). Χωρικές οντότητες με ιδιαίτερη σημασία, όπως μνημεία, κτίρια, αστικοί χώροι, πόλεις, χωριά, οικισμοί, αλλά και τοπία δεν μετατοπίζονται, μεταβιβάζονται ή αναπαρίστανται, πέρα και έξω από την πραγματική γεωγραφική τους θέση χωρίς να αλλάξει η συμβολική, η αισθητική και η οικονομική αξία τους.

Η UNESCO ορίζει ως πολιτιστική κληρονομιά τα μνημειώδη έργα του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος και του φυσικού περιβάλλοντος που αντανακλούν την αλληλεπίδραση ανάμεσα στον άνθρωπο και τη φύση, την αρχιτεκτονική, τη γλυπτική και τη ζωγραφική, στοιχεία ή δομές αρχαιολογικής φύσης, επιγραφές, κατοικίες των σπηλαίων και συνδυασμούς χαρακτηριστικών, με εξαιρετική παγκόσμια αξία από την άποψη της ιστορίας, της τέχνης ή της επιστήμης. Επίσης, μέρη ή ολόκληρα κτίρια τα οποία, λόγω της αρχιτεκτονικής τους, την ομοιογένειά τους ή τη θέση τους στο τοπίο, έχουν εξέχουσα αξία από την άποψη της ιστορίας, της τέχνης ή της επιστήμης, ορίζονται ως παγκόσμια κληρονομιά. Τα έργα του ανθρώπου ή ο συνδυασμός έργων της φύσης και του ανθρώπου, καθώς και τόποι όπως αρχαιολογικοί χώροι που έχουν ξεχωριστή σημασία από ιστορική, αισθητική, εθνολογική ή ανθρωπολογική άποψη θεωρούνται ως περιοχές παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς (UNESCO, 2005, άρθρο 1).

Είναι σημαντικό για τις τοπικές κοινότητες να μάθουν να χρησιμοποιούν τις αρχές που καθορίζουν την τοπική κληρονομιά, προκειμένου να επιτευχθεί η αειφόρος ανάπτυξη του τουρισμού. Υπάρχουν δύο βασικά χαρακτηριστικά που διαθέτουν οι ανθρωπογενείς

πολιτιστικοί πόροι: αεικίνητες και αναντικατάστατες ιδιότητες ικανές να μετατρέψουν ένα τόπο σε δημοφιλή τουριστικό προορισμό. Η οπτική, ακουστική, σωματική, συναισθηματική και διανοητική διάσταση, των ανθρωπογενών πολιτιστικών πόρων χρησιμοποιεί τις πέντε αισθήσεις για τη δημιουργία πέντε κοινωνικά προσδιορισμένων αντιλήψεων: εκείνες του τόπου, του χρόνου, του ανήκειν, της υπερηφάνειας και τέλος της κληρονομιάς. Όντας αμετακίνητα, τα δομικά στοιχεία των τόπων, δεν μπορούν να μετατοπιστούν, να μεταφερθούν ή να βιωθούν κάπου αλλού, έξω από το γεωγραφικό πλαίσιο που έχουν παραχθεί. Από οικονομική σκοπιά η τουριστική κατανάλωση είναι γεωγραφικά προσδιορισμένη, μέσα σε ένα συγκεκριμένο πολιτισμικό πλαίσιο. Μέσα σε αυτό το άκρως τοπικό αλλά συνάμα εξαιρετικά παγκόσμιο πλαίσιο οι ανθρωπογενείς πολιτιστικοί πόροι παραμένουν αναντικατάστατοι. Αυτά τα εγγενή χαρακτηριστικά είναι ζωτικής σημασίας για την ανάπτυξη του τουρισμού σε τοπικό επίπεδο: η κατανάλωση με την ευρύτερη έννοια μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο μέσα σε ένα τοπικό πλαίσιο. Οι πόροι πολιτιστικής κληρονομιάς προσελκύουν επισκέπτες και δημιουργούν τουριστικές δαπάνες που προκύπτουν από την οικονομική εκμετάλλευσή τους. Με σωστή διαχείριση το παραγόμενο εισόδημα μπορεί να μείνει στην τοπική οικονομία. Ως εκ τούτου, οι τοπικοί φορείς οφείλουν να αξιοποιήσουν τους ανθρωπογενείς πολιτιστικούς πόρους τους, ακολουθώντας μια τιμολογιακή πολιτική η οποία θα προσελκύει επισκέπτες υψηλού οικονομικού και μορφωτικού επιπέδου, που θα εκτιμούν αλλά παράλληλα θα σέβονται την τοπική κληρονομιά και παράδοση.

Πίνακας 2. Τύποι και χρήσεις Ανθρωπογενών Πολιτιστικών Πόρων

ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ	
ΜΟΝΑΔΙΚΑ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΑ ΘΕΛΗΤΡΑ	ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΧΡΗΣΕΙΣ
Τοπία με ισχυρό χαρακτήρα	Δημιουργούν έντονη συναισθηματική φόρτιση λόγω της περιέργειας ή της μοναδικότητάς τους
Ασυνήθιστα Τοπία	Φυσικά τοπία που προκαλούν θαυμασμό ή σεβασμό
Τοπία στοχασμού	Φυσικά τοπία που προσφέρονται για στοχασμό, διαλογισμό ή πνευματική ανάταση
Ιερά τοπία	Χώροι που έχουν εμπνεύσει την γέννηση πνευματικών ιδεών ή χρησιμοποιούνται για θρησκευτικές πρακτικές
Ιστορικά τοπία	Τόποι που έχουν συνδεθεί με πράξεις και γεγονότα της τοπικής ιστορίας

Πολιτιστικά τοπία	Συνδέονται με πολιτιστικές πρακτικές σε τοπικό επίπεδο
Ιστορίες προφορικής κληρονομιάς	Μύθοι, ιστορίες, ήθη και έθιμα της που βοηθούν στην κατανόηση και στην εκτίμηση του τόπου
Εικόνες και καλλιτεχνικές εκφράσεις	Έχουν συνδεθεί με την διαμόρφωση προτύπων, εθνικών αντιλήψεων και την εκτίμηση ενός συγκεκριμένου τοπίου ή τύπο τοπίου

Όπως αποτυπώνεται στον πίνακα 2, υπάρχουν διαφορετικοί τύποι πολιτιστικών πόρων που συνιστούν προϊόν της ανθρώπινης δραστηριότητας και πρακτικής. Ακολουθείται μια τυπολογία των ανθρωπογενών πολιτισμικών θέλγητρων ανάλογα με τις πιθανές τουριστικές χρήσεις τους και την αξιολόγησή τους από τη μεριά των επισκεπτών.

3.1 Κινητή Πολιτιστική Κληρονομιά: Αντικείμενα και Συλλογές

Η κινητή κληρονομιά αφορά σε φυσικά ή κατασκευασμένα αντικείμενα και συλλογές πολιτιστικής σημασίας, συνήθως προϊόντα των ανθρώπινων δεξιοτήτων με συμβολική και αισθητική αξία. Μεταξύ άλλων, τα αντικείμενα τέχνης που αποτελούν μέρος συλλογών (αποθηκεύονται και εκτίθενται σε μουσεία, ιδιωτικές κατοικίες, γκαλερί, αποθήκες, κ.λπ.) καθώς και άλλα προϊόντα τοπικής κληρονομιάς με ξεχωριστή πολιτιστική σημασία που υπερβαίνει την απλή οικονομική τους αξία, συχνά περιγράφονται ως υλικός πολιτισμός (Moreno et al . 2004, Moreno et al. 2005). Η κινητή κληρονομιά περιλαμβάνει από σημαντικά αντικείμενα καθημερινής χρήσης, μέχρι αντίκες και μπορεί να αφορά σε ένα μεμονωμένο αντικείμενο, μια ομάδα αντικειμένων ή μια ολόκληρη συλλογή. Περιλαμβάνουν ένα ευρύ φάσμα από ποικίλα αντικείμενα που συνδέονται με διάφορες ανθρώπινες δραστηριότητες: βιομηχανικά μηχανήματα, έπιπλα, οικιακές συλλογές, γράμματα και φορολογικά βιβλία, μέσα μαζικής μεταφοράς, όπως τραμ και βαπόρια, συλλογές και αρχεία που σχετίζονται με αθλητικές δραστηριότητες και οργανώσεις της τοπικής κοινότητας, θρησκευτικά ή τελετουργικά αντικείμενα, σημαντικά για τους αυτόχθονες πληθυσμούς ή άλλες πολιτιστικές ομάδες, στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος, όπως απολιθώματα και δείγματα τοπικής χλωρίδα ή πανίδας, αλλά και μουσειακά αντικείμενα και συλλογές.

Η κινητή κληρονομιά αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του τοπικού πολιτισμού και με τη μορφή της μόνιμης συλλογής ή της έκθεσης θα πρέπει να παραμένει στον τόπο από τον

οποίο προέρχεται, προσδίδοντας προστιθέμενη αξία στο συνολικό τουριστικό προϊόν. Παρόλα αυτά ένα μεγάλο μέρος της ακίνητης κληρονομιάς διαφόρων τουριστικών προορισμών έχει μεταφερθεί σε μουσεία, γκαλερί ή εκθέσεις μακριά από τις χώρες όπου γεννήθηκε: τα Ελγίνεια μάρμαρα, ο θησαυρός του Σλήμαν, η Νίκη της Σαμοθράκης, η Αφροδίτη της Μήλου, ο βωμός της Περγάμου, ο Ναός της Εφέσου είναι μερικά μόνο από τα μεγάλα και φημισμένα δημιουργήματα της αρχαίας Ελληνικής ψυχής τα οποία φιλοξενούνται στο εξωτερικό. Η τοπική κοινωνία θα πρέπει να συνειδητοποιήσει ότι η κινητή κληρονομιά έχει χωρικές επιπτώσεις και συσχετισμούς οι οποίες δύναται να παράγουν τουριστικές ροές και αύξηση της τουριστικής κατανάλωσης επειδή μπορούν να “μετακινηθούν” ή να “συγκεντρωθούν” σε επιλεγμένα σημεία προβολής και έκθεσης σε τοπικά μουσεία, ιδιωτικές συλλογές και κρατικές εκθέσεις. Η κινητή κληρονομιά παρέχει ιστορικές πληροφορίες σχετικά με τις εμπειρίες των ανθρώπων, δημιουργεί αναμνήσεις και διασώζει προσωπικές ιστορίες αλλά και κοινωνικά συμβάντα. Δεδομένου ότι κρατά ζωντανές τις τοπικές παραδόσεις και πρακτικές η κινητή κληρονομιά είναι εξίσου σημαντική όσο και οι χώροι ή τα αντικείμενα που ανήκουν στην ακίνητη πολιτιστική κληρονομιά.

Η τεκμηρίωση της κινητής κληρονομιάς βοηθά τις κοινότητες να κατανοήσουν τη σημασία ενός αντικειμένου για τους ανθρώπους και την ιδιαίτερη σχέση τους με τον τόπο. Η τεκμηρίωση επιτρέπει την καταγραφή ενός στοιχείου, τις λεπτομέρειες της κατασκευής του, το είδος της τεχνοτροπίας που ακολουθήθηκε και διασώζει ακόμα και τίτλους ιδιοκτησίας και χρήσης. Όταν τα στοιχεία μετακινούνται από το χώρο τους, η τεκμηρίωση βοηθά στην ανάκτηση της ιστορία τους, τον εντοπισμό τους, τη σημασία της χρήσης τους και την επαναφορά τους όταν και αν αλλάξουν οι περιστάσεις. Οι τοπικές κοινωνίες θα πρέπει να τηρούν αντίγραφα των αρχείων σχετικά με τους χώρους, τα κτίρια αλλά και τα αντικείμενα καθεαυτά. Επειδή η κινητή κληρονομιά είναι φορητή, εύκολα μεταπωλήσιμη, μεταφερόμενη, αλλάζοντας ακόμα και ιδιοκτήτες ανάλογα με τη μόδα και τη χρήση της, καταλαβαίνουμε ότι είναι ιδιαίτερα ευάλωτη σε απώλεια, ζημιά, κλοπή και διασπορά. Ένα στοιχείο της κινητής κληρονομιάς μπορεί να επιβιώσει για μεγάλο χρονικό διάστημα στον τόπο όπου ανήκει, εφ' όσον τηρούνται βασικοί κανόνες ασφαλείας, προστατεύεται από τα καιρικά φαινόμενα και τη φυσική φθορά. Πολλά

στοιχεία μπορούν εύκολα να καταστραφούν από τη βιαστικές κινήσεις και επιπόλαιες ενέργειες. Κάθε συντήρηση και αποκατάσταση ή πρόταση για την απομάκρυνση ενός αντικειμένου της κινητής κληρονομιάς θα πρέπει να στηρίζεται στην κατανόηση της σημασίας του. Ακολουθήστε πιστά τις αρχές και τις οδηγίες διαχείρισης που διέπουν τη διαφύλαξη και διατήρηση της πολιτισμικής κληρονομιάς. Αν ένας πολιτιστικός τόπος πρόκειται να αλλάξει όρους χρήσεις, τότε διάφορα αντικείμενα που ανήκουν στο χώρο μπορούν να αποθηκευτούν προσεκτικά σε ένα δωμάτιο, αποθήκη, ή σε κάποια κοντινή απόσταση.

Συνοψίζουμε 8 μέτρα που μπορούν να βοηθήσουν τη διατήρηση πόρων κινητής κληρονομιάς:

1. Περιορισμένη και ελεγχόμενη φυσική πρόσβαση στα αντικείμενα ώστε να ελαχιστοποιείται ο κίνδυνος φθοράς, βλάβης, όχλησης ή κλοπής τους
2. Ενδεχόμενη αποθήκευση σημαντικών αρχείων και εγγράφων σε ασφαλές μέρος για μελλοντική έρευνα
3. Διασφάλιση της αποθήκευσης στοιχείων και αντικειμένων σε άλλο κτίριο ή χώρο, κατά τη διάρκεια εργασιών συντήρησης
4. Απομάκρυνση μικρών και πολύτιμων αντικειμένων για την προστασία τους, κατά τη διάρκεια εργασιών συντήρησης
5. Αναλυτική καταγραφή των εργασιών συντήρησης, με τήρηση σημειώσεων και λήψη φωτογραφιών πριν και μετά το πέρας των εργασιών.
6. Καταχώρηση και αποθήκευση αυτών των αρχείων στο συνολικό φάκελο τεκμηρίωσης
7. Αναζήτηση της συμβολής εμπειρογνομόνων και συντηρητών τέχνης ή μουσείων πριν από την εφαρμογή εργασιών αναπαλαίωσης και συντήρησης
8. Αποφυγή βαψίματος ή προσθήκης νέων τμημάτων ως μέρος της επισκευαστικής προσπάθειας ή των εργασιών συντήρησης, οι οποίες ενδεχομένως να βλάψουν ή να καταστρέψουν τα αρχικά υλικά

3.2 Υλική κληρονομιά

Η παραγωγή πολιτιστικών αγαθών, όπως αντικείμενα χειροτεχνίας (τοπική υαλουργία, κοσμήματα, υφάσματα, ρούχα) και τα λεγόμενα «produits du terroir» (φαγητό και κρασί,

βότανα, τοπικά προϊόντα, φρούτα κ.λπ.) είναι η «κληρονομούμενη» παράδοση από το παρελθόν. Η παραγωγή, έστω και αν έχει υποστεί αλλαγές, εξακολουθεί να απαιτεί σε μεγάλο βαθμό τις δεξιότητες και τα κοινωνικά δίκτυα σε τοπικό επίπεδο. Η υλική κληρονομιά (Moreno, Santagata και Tabassun, 2004) πρέπει να νοηθεί ως έκφραση της τοπικής τεχνογνωσίας και του τρόπου ζωής η οποία συνιστά την ταυτότητα ενός συγκεκριμένου προορισμού. Αν και μπορούν να καταναλωθούν σε άλλα μέρη, τα τοπικά πολιτιστικά αγαθά ενσωματώνουν, μεταφέρουν και εκφράζουν το πνεύμα του τόπου εξωτοπικά, και με αυτή την έννοια λειτουργούν ως τουριστικά θέλγητρα. Παρά το γεγονός ότι τα τοπικά προϊόντα συχνά εξάγονται και ως σουβενίρ, οι τοπικές κοινωνίες θα πρέπει να τα προωθούν ως πολιτισμικά εμπορεύματα άμεσα συνδεδεμένα με την περιοχή παραγωγής τους διαθέσιμα για τουριστική κατανάλωση. Οι τρόποι παραγωγής και οι στρατηγικές μάρκετινγκ για την εμπορία και την προώθηση των τοπικών πολιτιστικών προϊόντων οφείλουν να διατηρούν την υψηλή συμβολική τους σημασία και τη άμεση σύνδεση τους με τους τόπους παραγωγής, προκειμένου να παραμείνουν ανταγωνιστικά και οικονομικά βιώσιμα.

Τα χειροτεχνήματα αποτελούν υλικά αγαθά απολύτως συνυφασμένα με τον τόπο παραγωγής τους και λειτουργούν ως σουβενίρ, με υψηλή προστιθέμενη πολιτιστική αξία. Πέρα από τη χρηστικότητα και την πρακτικότητα τους, αυτά τα χειροτεχνήματα αντανακλούν και αποτυπώνουν μια μοναδική ερμηνεία του τρόπου ζωής και της νοοτροπίας της κοινωνίας που τα έχει δημιουργήσει. Περνώντας από γενιά σε γενιά, τα χειροτεχνήματα συνιστούν την ζωντανή κληρονομιά ενός τόπου. Η εμπορευματοποίηση των αντικειμένων λαϊκής τέχνης αποτελεί τρόπο με τον οποίο ένας τεχνίτης θέτει την τοπική τεχνοτροπία και εμπειρογνωμοσύνη στην τουριστική αγορά και συνιστά μια πηγή εισοδήματος που μπορεί να συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη του προορισμού. Στο πλαίσιο μιας διαρκούς και δυναμικής διαδικασίας μετασχηματισμού και επαναπροσδιορισμού, οι ντόπιοι τεχνίτες αναπαράγουν παραδοσιακά αντικείμενα του παρελθόντος σε ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο παρόν. Έτσι η χειροτεχνία αποτυπώνει την ποικιλομορφία που παρουσιάζουν οι τοπικές παραδόσεις σε ένα διαρκώς διευρυμένο και πολιτισμικά πλουραλιστικό σύγχρονο κόσμο.

3.3 Ψηφιακή κληρονομιά

Σύμφωνα με τη Χάρτα της UNESCO για την Προστασία της ψηφιακής κληρονομιάς (2003), “οι πόροι της ανθρώπινης γνώσης ή έκφρασης, είτε αυτές είναι πολιτιστικές, εκπαιδευτικές, επιστημονικές και διοικητικές, ή αφορούν σε τεχνικά, νομικά, ιατρικά και άλλα είδη τεκμηρίων, τα οποία ψηφιοποιούνται, ή μετατρέπονται σε ψηφιακή μορφή από τις υπάρχουσες αναλογικές μορφές στις μέρες μας”. Όταν τα τεκμήρια έχουν παραχθεί ηλεκτρονικά τότε η ψηφιακή μορφή είναι η μοναδική πηγή ανεύρεσης τους. Τα ψηφιακά τεκμήρια περιλαμβάνουν κείμενα, βάσεις δεδομένων, ακόμα και κινούμενες εικόνες, ήχο, γραφικά, λογισμικό και ιστοσελίδες, μια γκάμα μορφών η οποία συνεχώς διευρύνεται. Ο συχνά εφήμερος χαρακτήρας τους απαιτεί την αναπαραγωγή, τη συντήρηση και τη διαχείριση τους. Πολλοί από αυτούς τους πόρους έχουν διαχρονική αξία και σημασία, και ως εκ τούτου, αποτελούν ένα τύπο κληρονομιάς που πρέπει να προστατεύεται και να διατηρείται για τις σημερινές και τις μελλοντικές γενιές. Αυτή η ψηφιακή κληρονομιά μπορεί να διατεθεί σε οποιαδήποτε γλώσσα, σε οποιοδήποτε μέρος του κόσμου, καλύπτοντας οποιοδήποτε τομέα της ανθρώπινης γνώσης και έκφρασης. Με τη χρήση των υπολογιστών και τις νέες τεχνολογίες, οι άνθρωποι δημιουργούν και μοιράζονται ψηφιακούς πόρους, όπως πληροφορίες, καλλιτεχνικές εκφράσεις, ιδέες και γνώσεις οι οποίες εκτιμάται ότι αξίζει να γίνουν γνωστές και να παραμείνουν διαθέσιμες στο μέλλον, με αποτέλεσμα να κωδικοποιούνται σε γλώσσες προγραμματισμού και να μηχανογραφούνται. Αυτό αποτελεί και τον απώτερο σκοπό της ψηφιακής κληρονομιάς. Είναι μια κληρονομιά που αποτελείται από διαφορετικά στοιχεία και τεκμήρια, μοιράζεται κοινά χαρακτηριστικά και υπόκεινται σε κοινές απειλές.

Αυτή η ψηφιακή κληρονομιά είναι πιθανό να γίνει πιο σημαντική και πιο διαδεδομένη με την πάροδο του χρόνου. Ολοένα και περισσότερο, άτομα, οργανώσεις και κοινότητες χρησιμοποιούν ψηφιακές τεχνολογίες για να τεκμηριώσουν και να εκφράσουν ό, τι εκτιμούν και ότι θέλουν να περάσουν στις επόμενες γενιές. Νέες μορφές έκφρασης και επικοινωνίας που δεν υπήρχαν στο παρελθόν προκύπτουν καθημερινά. Είναι επίσης πιθανό ότι η ανάπτυξη των εργαλείων για την καλύτερη υποστήριξη της πολυγλωσσίας και της χρήσης πολλαπλών εργαλείων του Διαδικτύου θα οδηγήσει σε περαιτέρω ραγδαία ανάπτυξη της ψηφιακής κληρονομιάς, σε μέρη του κόσμου που είναι σήμερα σε

μειονεκτική θέση, λόγω της κυρίαρχης χρήσης της αγγλικής γλώσσας στο Διαδίκτυο. Οι νέες τεχνολογίες επιτρέπουν την αναπαραγωγή, αναζήτηση, αξιολόγηση και πάνω από όλα τη διάδοση των πολιτιστικών πόρων, ιδίως σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Η χρήση των πολυμέσων, όπως η σύνθεση διαφορετικών πηγών και μορφών πληροφοριών, όπως κείμενα, βίντεο, μουσική, εικόνες σε ιστοσελίδες κλπ σηματοδοτούν ένα καινούργιο τρόπο επικοινωνίας, προβάλλοντας χώρους πολιτιστικής κληρονομιάς, αντικείμενα και συλλογές. Υπολογιστές με οθόνες αφής επιτρέπουν την άμεση πρόσβαση σε πληροφορίες και εικόνες για πολιτισμικούς χώρους, τόσο κατά τη διάρκεια της αυτοπρόσωπης επίσκεψης (στην είσοδο μουσείων και ιστορικών χώρων π.χ) όσο και διαδικτυακά, παρέχοντας ένα φιλικό προς το χρήστη λογισμικό ικανό να εξιτάρει την περιέργεια ακόμα και των πιο απαιτητικών επισκεπτών.

Για να εκτιμήσουν την πολιτιστική δραστηριότητα σε χώρους πολιτιστικής κληρονομιάς και να κατανοήσουν σε βάθος τα αντικείμενα και τις συλλογές, οι επισκέπτες πρέπει να ενημερωθούν για το ποιοι δημιούργησαν την πολιτισμική οντότητα, πότε, πού και γιατί. Η πολιτιστική ανάκτηση πληροφοριών θα πρέπει να απαντά σε ερωτήσεις σχετικά με το ποιος, πού, γιατί, πώς, πότε και τι δημιουργήθηκε. Οι επισκέπτες του διαδικτύου προσπαθούν να ανακαλύψουν περισσότερες πληροφορίες για αντικείμενα, πρακτικές και γεγονότα που τους ενδιαφέρουν, χρησιμοποιώντας μηχανές αναζήτησης, οι οποίες τους βοηθούν να οργανώσουν τα συμπεράσματά τους και να εμπλουτίσουν τη γνώση τους ακόμα και σε πολύπλοκα σχήματα (Bearman 2000:5).

Όταν αναφερόμαστε σε ψηφιακά αντικείμενα θέλουμε να ξέρουμε ότι αντιπροσωπεύουν ακριβώς αυτό που φιλοδοξούν να είναι και ότι προβάλλονται στη συνολική τους μορφή, όχι δηλαδή αποσπασματικά, χωρίς να έχουν αλλοιωθεί ή καταστραφεί. Με άλλα λόγια ότι διέπονται από τις αρχές της αυθεντικότητας και της ακεραιότητας. Εάν δεν μπορεί να διαπιστωθεί και να αποδειχθεί η αυθεντικότητα και η ακεραιότητα ενός ψηφιακού αντικειμένου προκύπτουν ερωτήματα ως προς τη γνησιότητα και τη χρησιμότητά του. Δεδομένου ότι τα ψηφιακά αντικείμενα είναι πιο εύκολα να παραποιηθούν και να καταστραφούν από τα υλικά τεκμήρια όπως έγγραφα και αρχεία, για τους δημιουργούς και τους συντηρητές τους είναι συχνά δύσκολο να αποδείξουν την γνησιότητά τους. Τα

ψηφιακά στοιχεία που στερούνται αυθεντικότητα ή αμφισβητείται η ακεραιότητα τους, έχουν περιορισμένη αξία ως τεκμήρια του τόπου και αδυνατούν να χρησιμοποιηθούν ως έγκυρη πηγή πληροφόρησης. Στηρίζοντας την αυθεντικότητα και την ακεραιότητα τους μέσα στο χρόνο, τα ψηφιακά τεκμήρια καλλιεργούν ένα αίσθημα σταθερότητας και εμπιστοσύνης σε χρήστες και επισκέπτες.

Η ψηφιακή κληρονομιά μπορεί να αποτελέσει ένα εξαιρετικό εργαλείο καταχώρησης, αποθήκευσης και διάσωσης άυλων πολιτιστικών πόρων ενός τουριστικού προορισμού. Πρακτικές, γεγονότα, ήθη, έθιμα αλλά ακόμα και ηλεκτρονικά τεκμήρια όπως βίντεο, φωτογραφίες και μουσικές με τη μέθοδο τη ψηφιοποίησης και της ανάρτησης τους σε ιστοσελίδες και μέσα κοινωνικής δικτύωσης όχι μόνο προβάλλουν και προωθούν στιγμές και τρόπους της καθημερινής ζωής της τοπικής κοινωνίας, αλλά λειτουργούν και ως εμπράγματα αποδείξεις για τη μοναδικότητα και την ιδιαιτερότητα της τοπικής ταυτότητας συμβάλλοντας θετικά στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας του προορισμού.

3^η ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΙΑΛΕΞΕΩΝ

4. Πνευματική Κληρονομιά

Λέξεις κλειδιά: Πνευματική κληρονομιά, τοπική ταυτότητα, ανταγωνιστικά τουριστικά προϊόντα

Η άυλη κληρονομιά συνιστά ένα δυναμικό πεδίο που επιτρέπει στην τοπική κουλτούρα να διατηρεί και να δημιουργεί νέες μορφές πολιτισμού. Παρά το γεγονός ότι οι πόροι της άυλης κληρονομιάς δεν είναι πάντα γεωγραφικά προσδιορισμένοι, εκφράσεις όπως η γλώσσα και οι παραδόσεις συνδέονται στενά με συγκεκριμένους τόπους ως εκδήλωση της χρήσης των πολιτιστικών στοιχείων στο πλαίσιο της επικράτειας μιας κοινότητας. Γλώσσες, θρησκείες, παραδόσεις, εκδηλώσεις και γιορτές επηρεάζουν την πολιτιστική ταυτότητα της περιοχής, όπου οργανώνονται. Οι πόροι της άυλης κληρονομιάς είναι έτσι η πολιτιστική έκφραση ενός τόπου, μιας περιοχής, μιας κοινότητας στο παρελθόν και το παρόν. Όλοι οι υλικοί πόροι έχουν και μια άυλη πλευρά, η οποία λειτουργεί ως διαμεσολαβητής νοημάτων και αξιών μέσα από την υλική τους υπόσταση, δημιουργεί γέφυρες μεταξύ των απτών και των μη απτών πτυχών του πόρου. Χώροι πολιτιστικής κληρονομιάς είναι γεμάτοι με συμβολικά στοιχεία, τα οποία μπορεί να είναι τόσο διαφορετικά όσες είναι οι εκφάνσεις της ζωής. Οι πολιτιστικοί τόποι προσδίδουν μια συμβολική διάσταση στην ανάγνωση των φυσικών πολιτιστικών δεικτών της κληρονομιάς: χωρίς τη δυνατότητα πρόσβασης και κατανόησης της άυλης πλευράς και των συμβολικών αξιών, ο επισκέπτης αδυνατεί να αναγνωρίσει τα μνημεία ως αντικείμενα τέχνης.

Οι άυλοι πόροι της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι δύσκολο και πολύπλοκο να αξιολογηθούν όσον αφορά τις χωρικές επιδράσεις τους. Οι εκδηλώσεις και τα φεστιβάλ είναι μια υποδειγματική απεικόνιση του πώς η τοπική κληρονομιά μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως μοχλός για την οικονομική ανάπτυξη και την τουριστική πολιτική, αν “χαρτογραφηθεί” και εκτιμηθεί με γνώμονα την τοπικότητα και τη χωρική ιδιαιτερότητα του προορισμού. Το κριτήριο επιλογής για τους άυλους πολιτιστικούς πόρους θα πρέπει

να είναι οι μετωνυμίες του τόπου, δηλαδή χωρικές συνεκδοχές οι οποίες να είναι άμεσα και εύκολα ορατές, αναγνωρίσιμες και μετρήσιμες. Οι θρησκεία, οι γλώσσες, οι τοπικές διάλεκτοι και οι εθνοτικές ομάδες αποτελούν ζωντανά κομμάτια και ποιοτικά χαρακτηριστικά μιας συγκεκριμένης περιοχής, τα οποία μπορούν να αξιολογηθούν μόνο μέσα στο γεωγραφικό πλαίσιο που παράγονται σε συνδυασμό με άλλες αναλυτικές κατηγορίες. Η άυλη κληρονομιά και οι πολιτιστικές εκδηλώσεις συνιστούν εξαιρετικά θέλητρα τα οποία μπορούν να προσελκύσουν τουριστικές ροές, συμβάλλοντας σημαντικά στην αύξηση της τουριστικής δαπάνης.

4.1 Τρόπος ζωής

Αν και είναι άμεσα συνδεδεμένος με υλικές παραμέτρους, ο τρόπος ζωής μπορεί να θεωρηθεί ότι αποτελεί μια ξεχωριστή πολιτισμική κατηγορία από μόνος του. Ο τρόπος ζωής μιας κοινότητας αφορά σε διακριτά ιστορικά περιβάλλοντα με πολλαπλές ιδιαιτερότητες, διαφορετικά επίπεδα εξέλιξης και ποικίλες ταυτότητες. Περιλαμβάνει μια σειρά από καθημερινές πρακτικές, δράσεις και συμπεριφορές οι οποίες ενσωματώνουν τις ηθικές αξίες, την τοπική γνώση και κουλτούρα της κοινωνίας έτσι όπως έχει συσσωρευθεί, διασωθεί και μετασχηματιστεί στο πέρασμα των αιώνων. Η τοπική γαστρονομία, η αρχιτεκτονική, η μουσική, ο χορός, η σχέση με τη φύση, οι τοπικές ενδυμασίες, οι λαϊκοί μύθοι και τα παραμύθια, ο ξεχωριστός τρόπος τέλεσης μυστηρίων όπως ο γάμος και τα βαφτίσια, αλλά και ο τρόπος οργάνωσης της καθημερινότητας των ντόπιων αποτελούν μερικά παραδείγματα των στοιχείων τα οποία περιλαμβάνει η ευρεία έννοια του “τρόπου ζωής”.

Η διατήρηση και η προβολή όλων αυτών των στοιχείων συνιστά μια καταδήλωση της αυθεντικότητας της τοπικής κοινωνίας, κάτι το οποίο αποτελεί σημαντικότατο παράγοντα για την αύξηση της ανταγωνιστικότητας και της διαφοροποίησης του συνολικού τουριστικού προϊόντος του προορισμού απέναντι στον ανταγωνισμό. Ο τρόπος ζωής και ότι αυτός μπορεί να περιλαμβάνει αποτελεί μέρος της ζωντανής παράδοσης και της τοπικής ταυτότητας και ως τέτοιος κάτω από την αγαστή συνεργασία τοπικών φορέων αυτοδιοίκησης και επαγγελματιών είναι δυνατό να αποτελέσει κίνητρο για ταξίδι και ένα μοναδικό τουριστικό θέλητρο.

4.2 Γλώσσα και λογοτεχνία

Εκφράζοντας περισσότερο από οτιδήποτε άλλο το νόημα και το πνεύμα ενός τόπου, την ιστορία και τις παραδόσεις του, η κάθε γλώσσα αντανακλά μια μοναδική κοσμοθεωρία, ένα ξεχωριστό σύστημα αξιών, τη φιλοσοφία και τις πολιτιστικές ιδιαιτερότητες της εκάστοτε κοινωνίας. Αντανακλά επίσης, την τοπική γνώση και τον γλωσσικό πλούτο που αποκτήθηκε μέσα σε χιλιάδες χρόνια. Ως φορείς παραδόσεων και τοπικής γνώσης, οι γλώσσες διασφαλίζουν τη συνοχή, την ευημερία και ενισχύουν την μοναδικότητα της τοπικής πολιτιστικής ταυτότητας. Δεν αποτελούν μόνο αναπόσπαστο μέρος της άυλης κληρονομιάς της ανθρωπότητας, αλλά αντανακλούν το παρελθόν και το παρόν, καθώς και τον τρόπο ζωής διαφόρων κοινωνιών με δυναμικό τρόπο. Γλώσσα και λογοτεχνία συνεχώς ανταποκρίνονται στις μεταβαλλόμενες συνθήκες, αποκτώντας νέες σημασίες, μετασηματίζοντας παλαιότερα νοήματα και αφαιρώντας μη λειτουργικά στοιχεία. Οι γλώσσες εκφυλίζονται όταν οι αξίες που εκφράζονται μέσα από αυτές εξαφανίζονται. Γενεαλογίες, έπη, τελετουργίες, έθιμα, συνταγές και τεχνικές εξακολουθούν να βασίζονται σε μεγάλο βαθμό στην προφορική παράδοση. Κάθε πράξη μετάδοσης της προφορικής ιστορίας είναι ταυτόχρονα ένα είδος αποκατάστασης και δημιουργίας. Δεν υπάρχει μια μοναδική “έκδοση” της γλώσσας αλλά μάλλον πολλαπλές ερμηνείες της. Αυτό το χαρακτηριστικό καθιστά τις προφορικές παραδόσεις εύθραυστες, διότι μια λαθεμένη απόδοση μπορεί να οδηγήσει στην ξαφνική εξαφάνιση μιας παλιάς παράδοσης. Όσο υψηλή τεχνολογία χρησιμοποιηθεί για την αποθήκευση και τη διατήρηση των προφορικών παραδόσεων, τίποτα δεν μπορεί να αντικαταστήσει την αξία της δημιουργικής μεταφοράς τους, η οποία στο πλαίσιο της πολιτιστικής κληρονομιάς του τουρισμού λειτουργεί ως σημαντικό θέλγητρο. Ως εκ τούτου, είναι ζωτικής σημασίας η τοπική κοινωνία να κρατήσει ζωντανές τις προφορικές παραδόσεις προκειμένου να διατηρήσει την ταυτότητα της και να ενισχύσει τον πλούτο της τοπικότητας που την διακρίνει και την ξεχωρίζει από άλλες κουλτούρες. Οι προφορικές παραδόσεις δεν αποτελούν μόνο φορείς μετάδοσης της τοπικής κληρονομιάς σε άλλους πολιτισμούς, αλλά συνιστούν και δυναμικό στοιχείο προσέλκυσης τουρισμού λόγω των προσδοκιών για τη βίωση αυθεντικών και άρα μοναδικών εμπειριών.

Η λογοτεχνία γίνεται αντιληπτή ως η κύρια πύλη στη τοπική γνώση, τις αξίες, την αισθητική και τη φαντασία μιας κοινωνίας, εκφράζοντας τις πεποιθήσεις και τη στάση της απέναντι στη ζωή, τον κόσμο και τα πράγματα. Παρέχει τη δυνατότητα στα μέλη της να ανακαλύψουν ή να προσδιορίσουν τον τοπικό «εαυτό» σε σχέση με τον «άλλο» και συνιστά μια δήλωση μοναδικότητας της τοπικής ταυτότητας και κουλτούρας η οποία διαφοροποιείται από τις άλλες, εμπλουτίζοντας έτσι την παγκόσμια κληρονομιά. Όντας προϊόν της ανθρώπινης σκέψης όχι απαραίτητα ή πάντα με υλική υπόσταση, η λογοτεχνία δικαίως ανήκει στην άυλη κληρονομιά. Η προφορική μετάδοση της λογοτεχνίας ή η έντυπη μορφή της προσαρμόζεται ανάλογα με τις συνθήκες του χρόνου και του χώρου στον οποίο αναφέρεται προσφέροντας στους αναγνώστες απaráμιλλη απεικόνιση μοναδικών χωροχρονικών εμπειριών. Η αφηγηματική αναπαραγωγή της τοπικής ταυτότητας (και μέσω κινηματογραφικών αφηγήσεων) μπορεί κάλλιστα να καταστήσει ένα τουριστικό προορισμό διάσημο.

Καθώς η τοπική κληρονομιά και ο πολιτιστικός τουρισμός αποκτούν ολοένα και μεγαλύτερη σημασία, τόποι που συνδέονται με συγγραφείς, ζωγράφους, μουσικούς και καλλιτέχνες γενικότερα, χρησιμοποιούνται για να προωθήσουν την εικόνα του προορισμού και να προσελκύσουν επισκέπτες. Τόποι καλλιτεχνικού ή λογοτεχνικού ενδιαφέροντος μπορούν κάλλιστα να προσελκύουν εκλεπτυσμένους επισκέπτες αλλά και μαζικούς τουρίστες, επειδή μέσω των άυλων παραμέτρων τους εκφράζουν τον «άλλο» και το «αλλού» σε ένα υπαρκτό τοπίο και στο πλαίσιο ενός πραγματικού τρόπου ζωής. Με τον τρόπο αυτό προορισμοί δύναται να προωθηθούν στη διεθνή τουριστική αγορά ακολουθώντας την αρχή “act local think global” με την έννοια ότι η λογοτεχνία και οι τέχνες εκτιμώνται από την ίδια την τοπική κοινωνία, η οποία συναινεί και συνεργάζεται για την διάδοση και καταξίωση τους στην παγκόσμια τουριστική οικονομία. Οι λογοτεχνικοί τόποι στην ουσία αποκτούν νόημα και αξία μέσα από τις αφηγήσεις και τις αναφορές των συγγραφέων στα μυθιστορήματά τους. Για να προσελκύσουν συγκεκριμένες ομάδες-στόχους επισκεπτών οι φορείς διαχείρισης και προώθησης του προορισμού θα πρέπει να διερευνήσουν μια σειρά από ερωτήματα όπως, το ποσοστό ευαισθητοποίησης των τουριστών με τη λογοτεχνία, το επίπεδο ικανοποίησης από την επίσκεψή τους, τον αριθμό των επισκεπτών με λογοτεχνικές ανησυχίες και ενδιαφέροντα

σε σχέση με το συνολικό αριθμό των τουριστών και αν και κατά πόσο οι εμπειρίες που προσφέρονται είναι αυθεντικές και επιβεβαιώνουν τις προσδοκίες των επισκεπτών (Herbert 1996 και 2001).

4.3 Μουσική και κινηματογράφος

Η μουσική και το σινεμά δίνουν μορφή στην ιστορική γνώση, είναι έντονα συμβολικές τέχνες και αντανakλούν συγκεκριμένες κοινωνικές αξίες. Η μουσική και ο κινηματογράφος που αναφέρεται ή σχετίζεται με ένα τουριστικό τόπο, αγωνίζονται στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης και της εμπορευματοποίησης της τέχνης να διασώσουν και να αναδείξουν τον τρόπο ζωής, τις συνήθειες, τις παραδόσεις αλλά ακόμα και το τοπίο μιας περιοχής. Στο πλαίσιο αυτό, οι φορείς γνώσεων, δεξιοτήτων και τεχνικών που απαιτούνται για τη μετάδοση αυτών των τεχνών θα πρέπει να υποστηρίζονται, προκειμένου να διασώσουν τις τοπικές παραδόσεις και τα ιδιαίτερα πολιτιστικά χαρακτηριστικά του τόπου. Μουσική και τραγούδι και οι αντίστοιχες πρακτικές και οι επιτελέσεις τους θεωρούνται απαραίτητες για τη συμβολική αναπαραγωγή της ιστορίας και της κοινωνικής εμπειρίας σε σχέση με το παρελθόν και το παρόν ενός προορισμού. Συμβάλλουν στην προώθηση της διατήρησης των παραδοσιακών πολιτιστικών χαρακτηριστικών μιας περιοχής ή του πληθυσμού, επιτρέποντας έτσι σε κάθε άτομο να αντιληφθεί και να κρατήσει την πολιτιστική κληρονομιά του ζωντανή και ακέραια. Μουσικές παραδόσεις - ή ακόμα και «μοντέρνες» μορφές που μπορεί να γίνουν μέρος της τοπικής μουσικής κληρονομιάς - συμπεριλαμβανομένων λαϊκών, δημοφιλών, κλασικών και ιερών μουσικών κομματιών, αποτελούν μέρος της έκφρασης των πολιτικών και οικονομικών σχέσεων, καθώς και των αισθητικών επιλογών των ντόπιων έτσι όπως εκφράζονται στην καθημερινή τους ζωή. Η μουσική και το τραγούδι είναι συμβολικές εκφράσεις κοινών πολιτιστικών αξιών, πεποιθήσεων, στάσεων και πρακτικών σε σχέση με τη δημιουργικότητα και την καλλιτεχνική έκφραση, οι οποίες αναπαριστούν και ανατροφοδοτούν την τοπική κουλτούρα και την διαφοροποιούν από τις υπόλοιπες. Η οικουμενικότητα της μουσικής, μεταξύ άλλων, μπορεί να εκφραστεί με τραγούδια αγάπης, νανουρίσματα, λειτουργικά άσματα, έπη, θρήνους, τραγούδια διαμαρτυρίας και εργατικά εμβατήρια. Η μουσική, το τραγούδι και ο χορός είναι στενά συνδεδεμένα με την ποίηση, τη λογοτεχνία, τη γλώσσα, το θέατρο και τον

κινηματογράφο και μπορούν να αποτελέσουν πρώτης τάξεως τουριστικά θέλγητρα.

Ο χορός, η μουσική και το θέατρο αποτελούν μια συμβολική έκφραση κοινών πολιτιστικών αξιών, ιδίως όσον αφορά την αισθητική, την καλλιτεχνική δημιουργία και τη φαντασία. Παίζουν σημαντικό ρόλο στην κοινωνική και την πνευματική ζωή ενός τόπου και βρίσκονται στο επίκεντρο πολλών δημοφιλών κοινωνικών γεγονότων και στιγμών στη ζωή της κοινότητας, όπως γεννήσεις, γάμους ή θρησκευτικές τελετές οι οποίες λαμβάνουν χώρα σε σημαντικές ημερομηνίες στο πολιτιστικό ημερολόγιο. Οι τέχνες τόσο του χθες όσο και του σήμερα συνιστούν μια εύθραυστη άυλη πολιτιστική κληρονομιά η οποία εξελίσσεται, μετασχηματίζεται και δέχεται επιρροές. Συχνά οι επιτελεστικές τέχνες εκφράζουν και ενσωματώνουν τις αλλαγές στο πολιτισμικό υπόβαθρο και την εισαγωγή νέων μορφών δημιουργικότητας. Για σχεδόν έναν αιώνα η κινηματογραφική τέχνη υπήρξε μια καινοτόμος μορφή έκφρασης και δημιουργικής σκέψης με αισθητική υπόσταση, ένας διάυλος μεταφοράς ονείρων και συναισθημάτων, ένα όργανο φαντασίας, καθώς επίσης και ένα μάρτυρας στιγμών, καταστάσεων, γεγονότων και οραμάτων σε σχέση με το χώρο και το χρόνο, η οποία μετουσιώνεται σε μνήμη και υλική κουλτούρα. Ο κινηματογράφος αποτελεί παράθυρο προς την κουλτούρα και τον πολιτισμό του “άλλου”.

Είναι γενική παραδοχή ότι οι κινηματογραφικές ταινίες μπορούν να δημιουργήσουν ελκυστικές εικόνες για προορισμούς, τοπία και νοσταλγικές αναμνήσεις από κοινωνίες εξωτικές, απομακρυσμένες ή παρελθοντικές. Επίσης και τα ντοκιμαντέρ κυρίως ιστορικού περιεχομένου συχνά προβάλλουν ελκυστικές εικόνες για έναν προορισμό και ως εκ τούτου δυνητικά μπορούν να προσελκύουν τουρίστες. Παράλληλα με την πολιτιστική κληρονομιά και τον τουρισμό, το ζήτημα της αυθεντικότητας γίνεται ένα ισχυρό μέρος της εικόνας του προορισμού. Θα πρέπει ωστόσο να σημειωθεί ότι η εκμετάλλευση του κινηματογράφου ως τουριστικό θέλγητρο είναι μια σύνθετη και δυναμική έννοια, η επιτυχία της οποίας εξαρτάται από έναν αριθμό παραγόντων πέρα από τον έλεγχο των τοπικών κοινωνιών. Μια ταινία μπορεί να επηρεάσει θετικά ή αρνητικά τη στάση των θεατών προς έναν προορισμό, επηρεάζοντας άμεσα και το βαθμό της επισκεψιμότητας. Ο κάθε προορισμός θα πρέπει να κατασκευάσει ένα λειτουργικό

μοντέλο για την εκτίμηση των επιπτώσεων (τόσο από την άποψη του αριθμού των επισκεπτών όσο και της τουριστικής δαπάνης) πριν αποφασίσει να χρησιμοποιήσει μια συγκεκριμένη τοποθεσία για το γύρισμα μιας κινηματογραφικής ταινίας ή μιας τηλεοπτικής παραγωγής. Πρόσφατες έρευνες έχουν δείξει ότι σε ένα ολοένα πιο ανταγωνιστικό οικονομικό περιβάλλον, η εμφάνιση ενός προορισμού σε ταινίες και τηλεοπτικές εκπομπές συνιστά ένα συνεργατικό εργαλείο του μάρκετινγκ που αυξάνει την ευαισθητοποίηση, ενισχύει την εικόνα του προορισμού και αυξάνει τις τουριστικές ροές. Ο τουρισμός κινηματογράφου (film tourism) αποφέρει σημαντικά επιπρόσθετα έσοδα, αυξάνει τις τουριστικές επισκέψεις και συμβάλλει θετικά στην οικονομική ανάπτυξη του τόπου.

Παραδείγματα των ταινιών που έχουν αντίκτυπο στους τουρίστες περιλαμβάνουν στις περισσότερες περιπτώσεις τόπους ιστορικής σημασίας: επίσκεψη στη Ρώμη, και ιδίως στο Κολοσσαίο, μέσα από την ταινία “Gladiator”, η εικόνα προορισμού της Άγριας Δύσης που παράγεται στις ταινίες γουέστερν, επισκέψεις σε κάστρα και ιστορικά τοπία ενθαρρύνονται από μεσαιωνικά έπη όπως το “Brave heart”, αλλά και στην Ελλάδα η επίσκεψη σε περιοχές π.χ της Ρόδου όπου γυρίστηκαν ταινίες όπως “Τα Κανόνια του Ναβαρόνε” συνιστούν σημαντικό θέλγητρο για πολλούς τουρίστες. Σύμφωνα με τον Frost (2006), οι ιστορικές ταινίες μπορούν να συμβάλλουν στην ανάπτυξη της εικόνας ενός προορισμού, υπό 5 διαφορετικές προϋποθέσεις:

1. Το ενδιαφέρον των θεατών αφορά περισσότερο στην πλοκή και λιγότερο στη οπτική καλαισθησία. Ενώ μπορεί να υπάρχουν ελκυστικά τοπία, αυτό δεν είναι το πρωταρχικό κίνητρο για το κοινό, προκειμένου να γίνει τουρίστας. Αντίθετα, η επιθυμία τους είναι να επισκεφτεί και να βιώσει από κοντά τα μέρη που συνδέονται με την ιστορία που έχουν δει. Οι πολιτισμικοί και ιστορικοί συσχετισμοί και αναφορές καθορίζουν και την εικόνα του προορισμού.
2. Οι ιστορικές ταινίες υπόκεινται σε διάφορους περιορισμούς που πρέπει να τηρηθούν σχετικά με τις ιστορικές συνθήκες, την ενδυματολογία, την αρχιτεκτονική των κτιρίων, τα ήθη και τα έθιμα της εποχής στην οποία αναφέρονται. Εάν μια ταινία αναφέρεται στον 19ο αιώνα, θα πρέπει να μοιάζει με την περίοδο αυτή. Αν κάποια από τα παραπάνω στοιχεία διασώζονται μέχρι σήμερα μπορούν να

αποτελέσουν πόλους έλξης τουριστών.

3. Οι ιστορικές ταινίες έχουν τη δυνατότητα να μεταφέρουν την αποδοχή για μια ιστορία και έναν προορισμό πολύ πιο πέρα από τις τοπικές αγορές. Ως εκ τούτου τα στοιχεία του σεναρίου όπως οι ηρωικές φιγούρες, μάχες απέναντι στο άδικο, οι αγώνες ενάντια στην καταπίεση, η πίστη στην ελευθερία ή η τραγική αυτοθυσία τονίζονται ιδιαίτερα και συνδέονται άμεσα με τον προορισμό.
4. Οι ιστορικές ταινίες μπορεί να υπερθεματίσουν και να αναδείξουν στοιχεία της τοπικής ζωής και κουλτούρας που αφορούν το παρελθόν και έχουν πια χαθεί, δημιουργώντας συνθήκες νοσταλγίας και συναισθηματικής φόρτισης για τον επισκέπτη, βελτιώνοντας την εικόνα του προορισμού και ενισχύοντας την ανταγωνιστική του ταυτότητα.
5. Πρόσωπα και πρωταγωνιστές, οι ιστορίες ή οι προσωπικότητες των οποίων έχουν περιγραφεί και αναπαραχθεί σε ιστορικά βιβλία, μυθιστορήματα, θεατρικά έργα, τραγούδια, ταινίες, τηλεόραση και άλλες τέχνες είναι ικανές να δημιουργήσουν τουριστική ζήτηση για προορισμούς που συνδέονται με αυτά τα πρόσωπα.

Ο τουρισμός κινηματογράφου είναι ένα αυξανόμενο παγκόσμιο φαινόμενο, που τροφοδοτείται τόσο από την ανάπτυξη της βιομηχανίας της διασκέδασης και αναψυχής όσο και της αύξησης των διεθνών μετακινήσεων. Οι Hudson και Ritchie (2006) διατυπώνουν τέσσερις τύπους δραστηριοτήτων μάρκετινγκ, μέσω των οποίων οι προορισμοί μπορούν να συμμετέχουν στην προώθηση του τουρισμού κινηματογράφου:

- προσπάθειες ενθάρρυνσης κινηματογραφιστών, παραγωγών, σκηνοθετών, τηλεοπτικών καναλιών και στούντιο να κινηματογραφήσουν την περιοχή και να γυρίσουν ταινίες,
- προωθητικές ενέργειες δημοσιότητας και ενημέρωσης των ΜΜΕ σχετικά με την ταινία και τον προορισμό,
- δραστηριότητες μάρκετινγκ για την προβολή των περιοχών και των τοπιών που εμφανίζονται στη ταινία μετά την παραγωγή και διανομή της, και
- συνεργασία με τοπικές και περιφερειακές αρχές, ώστε να αναληφθούν στρατηγικές μάρκετινγκ για την ανάπτυξη και αναβάθμιση των υπηρεσιών που σχετίζονται με

τον τουρισμό κινηματογράφου.

4.4 Φεστιβάλ και πολιτιστικές εκδηλώσεις

Οι εορταστικές εκδηλώσεις σηματοδοτούν την πολιτιστική και κοινωνική ζωή τοπικών κοινοτήτων σε όλο τον κόσμο, και μπορούν να λάβουν πολλές διαφορετικές μορφές, όπως φεστιβάλ, καρναβάλια, τελετές, τελετουργίες και γιορτές που συνοδεύουν τα πιο σημαντικά θρησκευτικά, πολιτικά, κοινωνικά και πολιτιστικά γεγονότα του κύκλου της ζωής, όπως η γέννηση, ο γάμος και ο θάνατος, αλλά ακόμα και ημερομηνίες που σχετίζονται με την τοπική ιστορία, την ζωή σημαντικών προσώπων για την τοπική κοινότητα ή ακόμα και τον εορτασμό αλλαγής των εποχών, όπως η έναρξη του θερινού ηλιοστάσιου ιδιαίτερα σύνηθες σε αγροτικές και νησιωτικές περιοχές στην Ελλάδα. Οι παραπάνω τύποι εκδηλώσεων καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα πτυχών και μορφών της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς ενός προορισμού, συνιστούν την έκφραση συλλογικών αξιών και παραδόσεων της τοπικής κοινωνίας και περιλαμβάνουν όλες τις μορφές καλλιτεχνικής έκφρασης (μουσική, χορό και τραγούδι, θέατρο, ζωγραφική, γλυπτική, αγγειοπλαστική, αγιογραφία, υφαντουργία, χειροτεχνία κ.λ.π.) καθώς και την προφορική παράδοση.

Τα υλικά αντικείμενα και αξεσουάρ που χρησιμοποιούνται σε φεστιβάλ αποτελούν έμπρακτη απόδειξη της ικανότητας, της τεχνογνωσίας και των δεξιοτήτων της τοπικής κοινωνίας στην παραγωγή παραδοσιακών ενδυμάτων ή μασκών, όπως οι παραδοσιακές φορεσιές και οι στολές που φοριούνται σε πανηγύρια ή σε θρησκευτικές τελετές. Η εμπορευματοποίηση μερικών από αυτά τα υλικά αντικείμενα υπό τη μορφή παραγωγής σουβενίρ και αναμνηστικών δώρων συνιστά μια σημαντική διαδικασία αύξησης της τουριστικής δαπάνης και ενίσχυσης της τοπικής ταυτότητας για ένα προορισμό. Ωστόσο, η παραγωγή αυτών των προϊόντων θα πρέπει να γίνεται στο μέτρο του εφικτού, τοπικά, ώστε να προσδίδει προστιθέμενη αξία στην τοπική οικονομία, δημιουργώντας θέσεις εργασίας για την τοπική κοινωνία, αλλά και πηγή εσόδων για άτομα ή οικογένειες που ζουν στην περιοχή. Αν και λόγω της εποχικότητας που μαστίζει πολλές από τις τουριστικές περιοχές, η απασχόληση ή η εξοικονόμηση πόρων αποκλειστικά και μόνο από την παραγωγή και εμπορία σουβενίρ και αναμνηστικών δώρων δεν εξασφαλίζει

πλήρως την οικονομική βιωσιμότητα, ωστόσο μπορεί να συνεισφέρει θετικά στην τοπική οικονομία σε μακρο και μικρο επίπεδο. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η παραγωγή των αναμνηστικών δώρων ή των προϊόντων στο πλαίσιο της τοπικής οικονομίας αυξάνει το αίσθημα της αυθεντικότητας και της τοπικότητας στο βαθμό που δίνει την εντύπωση στον επισκέπτη ότι η πώληση των αντικειμένων δεν στοχεύει αποκλειστικά στην αύξηση των κερδών, αλλά συνδυάζει και την προώθηση τοπικών προϊόντων χειροτεχνίας και λαϊκής τέχνης. Όταν τα σουβενίρ και τα αναμνηστικά παράγονται εκτός του τόπου και απλά μεταπωλούνται από μαγαζιά της περιοχής, το αίσθημα της αυθεντικότητας τίθεται υπό αμφισβήτηση και κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις μπορεί να επηρεάσει τον τρόπο αξιολόγησης του προορισμού και της εμπειρίας που προσφέρει. Πόσες είναι οι περιπτώσεις που σουβενίρ ενός τόπου κατασκευάζονται σε χώρες τις Ασίας ή της Αφρικής για να μειωθεί το κόστος παραγωγής και άρα να αυξηθούν τα περιθώρια κέρδους για τους εμπόρους;

Από την άλλη μεριά οι περισσότερες εορταστικές εκδηλώσεις, θρησκευτικού ή άλλου ενδιαφέροντος διακρίνονται για την ισχυρή ιστορική τους σύνδεση με τον τόπο όπου συμβαίνουν και έχουν τις ρίζες τους σε πολύ αρχαίες πολιτιστικές παραδόσεις. Συχνά περιλαμβάνουν πλούσια και ποικίλα χαρακτηριστικά, τόσο άυλων όσο και υλικών μορφών της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς και ως εκ τούτου πρόκειται για στοιχεία υψηλού πολιτισμικού αλλά και συμβολικού κεφαλαίου για την τοπική κοινωνία και εκφράσεις οι οποίες πρέπει να διαφυλαχθούν, να αναδειχθούν και να ενθαρρυνθούν από τους τοπικούς φορείς και τους τουριστικούς επαγγελματίες.

4.5 Τοπικά ήθη, έθιμα και πεποιθήσεις

Ο όρος 'έθιμο' στις Ινδό-Ευρωπαϊκές γλώσσες προέρχεται από τα σανσκριτικά και σημαίνει τη συμμετοχή του ατόμου σε μια μορφή οργάνωσης και τάξης ρεαλιστική και καθολική, μια αλληλουχία που διατηρεί τους συνεκτικούς δεσμούς των ανθρώπων και τη σχέση τους με το 'ιερό'. Είναι μια αναπαραγωγή ενός μοντέλου υπερβατικότητας, ένα κωδικοποιημένο σύστημα που έχει μια υπαρξιακή σημασία ευνοϊκή για την κοινωνική συνοχή και την αλληλεγγύη λαών και πολιτισμών. Κατά συνέπεια, οι τελετουργίες σε όλες τις πνευματικές παραδόσεις, έχουν ένα επαναλαμβανόμενο και

κοινόχρηστο χαρακτήρα, ο οποίος τις συνιστά λειτουργικές. Τα έθιμα και κατ' επέκταση τα ήθη είναι η μεταφορά και η έκφραση της κυρίαρχης κοινωνικής τάξης στη ζωή των ατόμων όλης της κοινότητας: τελετουργίες, θρησκευτικές τελετές και εποχιακοί εορτασμοί συνδέονται και αφορούν όλα τα στάδια της ζωής από τη γέννηση μέχρι το θάνατο και έχουν έντονο υπαρξιακό και κοινωνικό νόημα. Για παράδειγμα, οι τελετές επιβεβαιώνουν στο παρόν τα κατορθώματα ενός μυθικού ήρωα, τις πράξεις του θεού, τις πρακτικές ή τις διδασκαλίες ενός πνευματικού δασκάλου ή τα λόγια και τα έργα ενός προγόνου. Η διαδικασία της τελετουργικής επανάληψης, η λειτουργία και η προσευχή προσπαθεί, σε μειωμένη κλίμακα να λύσει το δράμα κοσμογονίας και να ανοίξει το δρόμο για την αναγέννηση, την ανανέωση και την πνευματική ανάταση.

Το σύνολο των εθίμων και των ηθών ενός προορισμού συνιστά αναπόσπαστο και δυναμικό στοιχείο της άυλης πολιτισμικής κληρονομιάς και αποτελεί συνεργατικό εργαλείο στην κατασκευή της τοπικής ταυτότητας. Η διαφύλαξη, ανάδειξη και προβολή όλων εκείνων των πρακτικών, επιτελέσεων, συμπεριφορών αλλά και πεποιθήσεων της τοπικής κοινωνίας αποτελούν απτή έκφραση του τρόπου ζωής των ντόπιων, της αντίληψης που έχουν για τον εαυτό τους, τη φύση, τον κόσμο και τον 'άλλο'. Οποιοδήποτε στοιχείο, πρακτική ή συμπεριφορά συνδέεται ή αφορά τοπικά ήθη και έθιμα ενισχύει την τοπικότητα του προορισμού, αυξάνοντας τις πιθανότητες οι εμπειρίες των τουριστών να ερμηνευθούν ως αυθεντικές και μοναδικές.

4.6 Γαστρονομική παράδοση

Η τέχνη της μαγειρικής είναι έντονα συνυφασμένη με τον τόπο, εκφράζοντας συνήθειες ανθρώπων με διαφορετικά ιστορικά χαρακτηριστικά. Περιβαλλοντικοί και τεχνικοί παράγοντες ευθύνονται εν μέρει για μια τεράστια ποικιλία από γαστρονομικές πρακτικές σε διαφορετικές ιστορικές περιόδους και σε διαφορετικούς πολιτισμούς. Έτσι, ακόμη και σε περιοχές με παρόμοιο κλίμα που έχουν τις ίδιες ποικιλίες λαχανικών και ζώων, οι γαστρονομικές παραδόσεις, μπορεί να διαφέρουν ριζικά. Αυτό συμβαίνει επειδή η μαγειρική πρακτική είναι άκρως συμβολική, αντικατοπτρίζοντας το σύνολο της κλίμακας των αξιών της κοινωνίας στην οποία παράγεται. Επιπλέον η γαστρονομία επηρεάζεται εξίσου από τις στάσεις και τις πεποιθήσεις των μελών της τοπικής κοινωνίας, τις σχέσεις

μεταξύ των δύο φύλων, το χάσμα μεταξύ των γενεών, την κοινωνική διαστρωμάτωση, θρησκευτικές προκαταλήψεις, συμβολικές αναπαραστάσεις για τη φύση και τον τόπο καθώς και τις κοινωνικές αντιλήψεις για την υγεία, την ασθένεια και την υγιεινή.

Η ταχεία αύξηση του αριθμού των εστιατορίων και των café έχει ωφελήσει τους πελάτες οι οποίοι έχουν τώρα περισσότερες επιλογές από κουζίνες, τιμές και ποιότητες στην παροχή υπηρεσιών. Ο Carlan (2000) σημείωσε ότι όταν οι άνθρωποι τρώνε έξω τώρα θέλουν κάτι νέο. Βλέπουν το δείπνο ως έξοδο, ως τρόπο κοινωνικοποίησης και γνωριμίας και έτσι συχνά απαιτούν η ποιότητα των υπηρεσιών να ανταποκρίνεται στις προσδοκίες τους (Johns και Howaksel και Rimmington, 1998). Ο γαστρονομικός τουρισμός περιλαμβάνει μια σειρά από γευστικές εμπειρίες, οι οποίες προσφέρονται και καταναλώνονται μέσα στο αισθητικό και το φυσικό περιβάλλον του κάθε προορισμού το οποίο περιλαμβάνει διαφορετικά τοπία, ανθρώπους και ποιότητα υπηρεσιών ανάλογα με το χώρο εστίασης που βιώνεται η εμπειρία. Η κατανάλωση φαγητών και ποτών αποτελεί εμπειρία που επιτρέπει στους επισκέπτες να συμμετάσχουν σε μια πολιτιστική ‘ανακάλυψη’ που αντιπροσωπεύει τη μοναδική ιστορία, τα χαρακτηριστικά και τις γεύσεις που προσφέρει ο τόπος. Ο γαστρονομικός τουρισμός περιλαμβάνει όλες τις μοναδικές και αξέχαστες εμπειρίες από την κατανάλωση τροφίμων και γεύσεων, όχι μόνο σε εστιατόρια τεσσάρων αστέρων και βραβεία. Η τιμή δεν είναι απαραίτητα ενδεικτική της ποιότητας που προσφέρει το κάθε εστιατόριο. Σύμφωνα με έρευνα, η οποία πραγματοποιήθηκε για λογαριασμό ενός μεγάλου tour operator, οι τουρίστες είναι απόλυτα ευχαριστημένοι ακόμα και σε ένα μαγαζί στην εθνική στη μέση του πουθενά, εφ' όσον υπάρχει κάτι αξιοσημείωτο εκεί για την επίσκεψή τους. Η έρευνα δείχνει ότι οι άνθρωποι δεν ταξιδεύουν μόνο για την γαστρονομική εμπειρία, αλλά έλκονται από την αλληλεπίδραση φύσης και πολιτιστικής κληρονομιάς, με το κρασί και τα τρόφιμα να πλαισιώνουν την αξιολόγηση και την επίσκεψη τους. Εκτός από τη δοκιμή τοπικών σπεσιαλιτέ, φαγητών και ποτών, οι γαστρονομικοί τουρίστες είναι επίσης πιθανό να ασκήσουν τις ακόλουθες δραστηριότητες κατά τη διάρκεια των διακοπών τους:

- Να επισκεφθούν μουσεία και εκθέσεις
- Να κάνουν ψώνια
- Να παρευρεθούν σε μουσικές εκδηλώσεις και φεστιβάλ

- Να καταναλώσουν άλλες υπηρεσίες ή προϊόντα αναψυχής

Ο γαστρονομικός τουρισμός θεωρείται μέρος του πολιτιστικού τουρισμού, με την τοπική κουζίνα να συνιστά όχι μόνο κομμάτι αλλά προϊόν του τοπικού πολιτισμού και του φυσικού περιβάλλοντος. Ως εκ τούτου, οι περιοχές που διαθέτουν μοναδικές συνταγές και προϊόντα διατροφής, ως αποτέλεσμα του μικροκλίματος, της ιστορικής τους κληρονομιάς ή του εδάφους της περιοχής, μπορούν να μετατραπούν σε προορισμούς γαστρονομικού τουρισμού, ακολουθώντας ένα στοιχειώδες πλάνο μάρκετινγκ με στόχο την παραγωγή τοπικών προϊόντων καθώς και τη διάσωση, ανάδειξη και προβολή της τοπικής μαγειρικής, των συνταγών και της τεχνικής που ακολουθείται. Όσον αφορά τη χωρική ταξινόμηση και οριοθέτηση του γαστρονομικού τουρισμού, μπορεί να διαιρεθεί σε εκείνον που αφορά αστικά κέντρα και αυτόν της υπαίθρου που αφορά αγροτικές, ορεινές και νησιωτικές περιοχές. Υπηρεσίες συστηματοποιημένου επισιτισμού και η εικόνα των πιάτων είναι επίσης πολύ σημαντικά στοιχεία αξιολόγησης του πολιτιστικού τουρισμού. Η τροφή και ο τουρισμός συνδέονται ολόενα και περισσότερο στις μέρες μας, π.χ. η ανάπτυξη υπηρεσιών αγρο- τουρισμού, η δημιουργία ‘δρόμων του κρασιού’ και η πώληση τοπικών προϊόντων διατροφής προσπαθεί να ικανοποιήσει τις ανάγκες των τουριστών για αυθεντικές εμπειρίες (Thomson, 1994, Telfer και Wall, 1996). Ωστόσο, κουζίνες που είναι ελκυστικές από άποψη γεύσης και ποιότητας μπορούν κάλλιστα να οδηγήσουν στη βελτίωση του τουριστικού προϊόντος, προσδίδοντας στην τουριστική εμπειρία ένα νοσταλγικό χαρακτήρα κατανάλωσης τοπικών τροφίμων, π.χ. επιλεγμένα κρασιά, φρούτα, ψάρια, κλπ., τα οποία με επιλεγμένο σχεδιασμό από τους τοπικούς φορείς και τους επαγγελματίες του τουρισμού, αλλά και την ίδια την κοινωνία μπορεί να οδηγήσουν στην διοργάνωση γευστικών φεστιβάλ και άλλων εκδηλώσεων, προσελκύνοντας τουρίστες και εξασφαλίζοντας έξτρα εισόδημα για τους ντόπιους.

Από την άλλη μεριά η γενική αντίληψη ότι η μαγειρική και η γαστρονομία μπορεί να αποτελέσουν τουριστικό θέλγητρο από μόνες τους, αμφισβητείται από μερικούς θεωρητικούς όπως οι Cohen και Avieli (2004). Τα προβλήματα και τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι τουρίστες με την τοπική μαγειρική σε άγνωστους προορισμούς, ακόμη και όταν έλκονται από την τοπική κουζίνα, είναι ζητήματα που όσοι αναλαμβάνουν το

σχεδιασμό του προορισμού θα πρέπει να εξετάσουν. Διαφορετικά πρότυπα υγιεινής και διαφορετική αντίληψη περί δημόσιας υγείας, ελλιπής επικοινωνία, καθώς και περιορισμένη γνώση των τουριστών σχετικά με την τοπική κουζίνα είναι θέματα μεγάλης σημασίας για την προώθηση της τοπικής γαστρονομίας ως τουριστικό θέλγητρο.

Το γεγονός είναι ότι η πολιτιστική ταυτότητα εκφράζεται και μέσα από την τοπική γαστρονομία, προσφέροντας πληροφορίες και γνώσεις για τις πολιτιστικές παραδόσεις του προορισμού. Η Ελλάδα είναι γεμάτη από διαφορετικές κουζίνες, διακριτές διατροφικές συνήθειες και αξιοζήλευτη ποικιλία προϊόντων, σε τέτοιο βαθμό που δεν θα ήταν υπερβολή να θεωρηθεί ότι μπορεί να καθιερωθεί ως ένας από τους σημαντικότερους προορισμούς γαστρονομικού τουρισμού, όχι μόνο στην Ευρώπη αλλά και παγκοσμίως. Η μεσογειακή διατροφή πέρα από μόδα συνιστά και μια από τις πλέον υγιεινές και ολοκληρωμένες προτάσεις για το συνδυασμό τροφών, την ποσότητα τους και τον τρόπο μαγειρέματος τους. Η Ελλάδα βρίθει από παραδείγματα τοπικής γαστρονομίας που συνθέτουν ένα μοναδικό μωσαϊκό άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς. Η κρητική κουζίνα, η Ηπειρώτικη, η Θεσσαλική, η πολιτική, η Μακεδονική είναι μερικά μόνο από τα πολλά παραδείγματα τοπικής γαστρονομίας.

Σύμφωνα με διάφορες έρευνες σε πολλές περιπτώσεις, η χαμηλή ικανοποίηση των τουριστών σε σχέση με το φαγητό, συνιστά λόγο αρνητικής αξιολόγησης του ταξιδιού και του τόπου γενικότερα. Άρα στόχος του γαστρονομικού τουρισμού είναι να παρέχει στους τουρίστες γευστικές εμπειρίες που θα τους μείνουν αξέχαστες (είτε πρόκειται για υπηρεσίες, ποιοτικά προϊόντα, σχέση ποιότητας-τιμής φαγητού, εξυπηρέτηση, αγνά υλικά, πρωτότυπες γεύσεις-συνταγές, υγιεινό συνδυασμό τροφών, σπανιότητα προϊόντων και ποικιλιών). Αυτό μπορεί να επιτευχθεί είτε μέσω σχεδίου προσέλκυσης συγκεκριμένου τύπου καταναλωτών από τη μεριά του ιδιωτικού τομέα (π.χ. η δημιουργία μπροσούρας ή διαφήμισης ενός εστιατορίου σχετικά με την τοπική κουζίνα) ή από την συνεργατική προώθηση και προβολή τοπικών προϊόντων και της γαστρονομίας του προορισμού, μέσω της ενεργοποίησης των τοπικών και περιφερειακών στρατηγικών συνεργασιών. Μερικές βασικές αρχές για τον εμπλουτισμό των εμπειριών σε σχέση με το γαστρονομικό τουρισμό περιλαμβάνουν: την αναγνώριση ότι τα γευστικά γούστα, οι επιλογές, οι διατροφικές συνήθειες, οι συμπεριφορές αναφορικά στο φαγητό έχουν

αλλάζει τα τελευταία χρόνια. Η ομογενοποίηση πολλών και διαφορετικών δραστηριοτήτων, προσφερόμενες όλες σε ένα πακέτο, όπως διαμονή, διατροφή, επισκέψεις σε αγροκτήματα, συλλογή καρπών και γεωργικών τοπικών προϊόντων, συμμετοχή στην παρασκευή υλικών ή ακόμα και στο μαγείρεμα ή σε μια σειρά συμπληρωματικών υπηρεσιών δίνουν στο ταξίδι το περιεχόμενο μιας ολοκληρωμένης πολιτισμικής εμπειρίας. Επίσης ολοένα και περισσότεροι προορισμοί επενδύουν στην ποιότητα και στην προώθηση των τοπικών τους προϊόντων, αλλά και της τοπικής κουζίνας σε συγκεκριμένες ομάδες-στόχους της τουριστικής αγοράς, υποσχόμενοι μοναδικές γαστρονομικές απολαύσεις.

5. Ενίσχυση τοπικότητας μέσω διαχείρισης των πολιτιστικών πόρων

Προκειμένου η τοπικότητα να αποτελέσει παράγοντα αύξησης της ανταγωνιστικότητας ενός τουριστικού προορισμού, απαραίτητη προϋπόθεση είναι η αξιολόγηση της σημασίας του κάθε πολιτισμικού πόρου από την τοπική κοινωνία. Η σημασιодότηση αφορά μια διαδικασία συνεκτίμησης της μοναδικότητας, σπανιότητας, ομορφιάς, ή πρωτοτυπίας της τοπικής κληρονομιάς, αλλά και των οικονομικών, κοινωνικών, πολιτισμικών και συμβολικών οφελών τις οποίες μπορεί να εισπράξει ο προορισμός από την χρήση και διαχείριση των πολιτιστικών του πόρων. Η σημασία της πολιτιστικής κληρονομιάς βασίζεται στην αναγνώριση των αξιών της φυσικής κληρονομιάς που περιλαμβάνει τα οικοσυστήματα, τη βιοποικιλότητα και γενικά τη τοπική χλωρίδα και πανίδα, αλλά και αξίες της πολιτιστικής κληρονομιάς που περιλαμβάνει την αισθητική, ιστορική, κοινωνική, πολιτική, συμβολική ακόμα και επιστημονική βαρύτητα που η κοινότητα αναγνωρίζει για συγκεκριμένους πολιτιστικούς πόρους και θέλγητρα. Οι τοπικές κοινωνίες είναι ελεύθερες και υπεύθυνες να επιλέξουν το ποιες κατηγορίες πολιτιστικών πόρων είναι σημαντικές, καθώς και το πως θα τις χρησιμοποιήσουν ως τουριστικά θέλγητρα. Η απόφαση και η αιτιολόγηση του γιατί συγκεκριμένοι πόροι θεωρούνται σημαντικοί, συνιστά την αξιολόγηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, διαδικασία απαραίτητη για το στρατηγικό σχεδιασμό και την ανάπτυξη του τουρισμού σε τοπικό επίπεδο. Η αξιολόγηση εξηγεί γιατί ένα μέρος ή μια περιοχή είναι μοναδική και ποια είναι τα πολιτιστικά στοιχεία, οι πόροι, οι πρακτικές και οι συμπεριφορές που

συμβάλλουν στην ανάδειξη της ιδιαιτερότητας και της σημασίας του. Η παρουσίαση και ερμηνεία των πόρων της πολιτιστικής κληρονομιάς στο πλαίσιο του σχεδιασμού του τουρισμού θα πρέπει να βασιστεί στη διαδικασία αξιολόγησης των πολιτιστικών πόρων του προορισμού. Η κατανόηση της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι ζωτικής σημασίας για την λήψη ορθών αποφάσεων για το μέλλον ενός τόπου, και για την ανάπτυξη ενός σχεδίου διαφύλαξης, προστασίας και διαχείρισης των πολιτισμικών πόρων με στόχο την αύξηση της ανταγωνιστικότητας του. Επιπλέον η κατανόηση και η σημασιοδότηση της πολιτιστικής κληρονομιάς δίνει μια σαφή κατεύθυνση στις δράσεις και τους τρόπους διαχείρισης, όπως ο σχεδιασμός συμβατών χρήσεων, δημιουργία και εμπλουτισμός ενημερωτικού υλικού, ορθή κατανομή των οικονομικών πόρων και η παροχή σαφών και πειστικών πληροφοριών για ένα μέρος ή ένα χαρακτηριστικό ενός τόπου. Εάν δεν προηγηθεί μια κατάλληλη αξιολόγηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, μπορεί να οδηγήσει στην διατήρηση, συντήρηση και ανάδειξη λάθος πτυχών της τοπικής κουλτούρας, την καταστροφή ή την αλλοίωση σημαντικών πολιτιστικών στοιχείων, την υιοθέτηση ακατάλληλων πρακτικών διαχείρισης ή την παρακμή του προορισμού τόπου. Υπάρχουν τέσσερα επίπεδα σημαντικότητας για τους πόρους της πολιτιστικής κληρονομιάς: το τοπικό, το περιφερειακό, το εθνικό και το παγκόσμιο.

Για να είναι σε θέση να αναπτύξει μια τυπολογία κληρονομιάς η τοπική κοινωνία πρέπει να διερευνήσει, να αξιολογήσει, να ερμηνεύσει και να διαχειριστεί τη σημασία των πόρων της. Προκειμένου να συμβεί αυτό, δυο βήματα είναι αναγκαία να γίνουν:

Το πρώτο βήμα αξιολόγησης της κληρονομιάς περιλαμβάνει τη συλλογή όλων των πληροφοριών σχετικά με τον χαρακτήρα ενός τόπου, δηλαδή τη συγκέντρωση των υλικών αποδείξεων και τεκμηρίων, πάνω στα οποία οικοδομείται η σημασιολογική του διάσταση. Η αξιολόγηση της φυσικής κατάστασης στην οποία βρίσκεται ο κάθε πόρος ή η εκτίμηση της έκτασης και της σοβαρότητας της φθοράς ενός μέρος ή στοιχείου του, ο προσδιορισμός και η γνώση του ιστορικού πλαισίου του πόρου και της περιοχής που ανήκει, ο προσδιορισμός των συνδέσεων με την τοπική κοινωνία, καθώς και η τεκμηρίωση του και η καταγραφή της εικόνας και της γνώμης των ντόπιων για αυτό, συνιστούν μέρη του πρώτου βαθμού αξιολόγησης.

Το δεύτερο βήμα αξιολόγησης της κληρονομιάς αφορά στην εκτεταμένη, διεπιστημονική

διαδικασία η οποία περιλαμβάνει την ανάλυση της σημασίας του πόρου χρησιμοποιώντας κριτήρια αξιολόγησης της πολιτιστικής κληρονομιάς και μεταβλητές (οι οποίες τροποποιούνται ανάλογα με τις ανάγκες του σχεδιασμού του τουρισμού). Τα κριτήρια αξιολόγησης και οι μεταβλητές πολιτισμικής κληρονομιάς προσδιορίζονται από τις πολιτισμικές αξίες του κάθε πόρου, όπως γίνονται αντιληπτές από την τοπική κοινωνία. Τέτοιες αξίες βάσει των οποίων καθορίζονται και οι πολιτισμικές μεταβλητές είναι:

- Αισθητικές
- Ιστορικές
- Επιστημονικές
- Κοινωνικές

Οι αισθητικές αξίες σχετίζονται με το σύνολο ή με το μέρος των αισθητηριακών ερεθισμάτων που αφορούν ένα πολιτισμικό πόρο. Αυτά περιλαμβάνουν χαρακτηριστικά και στοιχεία που προσλαμβάνονται και γίνονται αντιληπτά από όλες τις αισθήσεις και αφορούν το σχήμα, το εύρος, τις διαστάσεις, τη δομή, τα υλικά, την υφή αλλά και τους ήχους και τις μυρωδιές που υπάρχουν στο χώρο που φιλοξενείται ο πολιτιστικός πόρος. Οι ιστορικές αξίες καθορίζονται από το συσχετισμό του πόρου με ένα πρόσωπο, γεγονός, δραστηριότητα, εποχή ή ημερομηνία με ιστορικό ενδιαφέρον. Η ιστορική αξία είναι περισσότερο εύκολη να στηριχθεί όταν ο πολιτιστικός πόρος είναι σε καλή κατάσταση ή ιδανικά, παραμένει αναλλοίωτος στις μέρες μας. Ο συσχετισμός του κάθε θέλγητρου με το παρελθόν της τοπικής κοινωνίας ενισχύει το ρόλο της ιστορικής σημασίας και της αυθεντικότητας του.

Οι επιστημονικές αξίες αφορούν το σύνολο των δεδομένων έρευνας και των επιστημονικών τεκμηρίων σχετικά με ένα πολιτιστικό πόρο. Η σπανιότητα, η ποιότητα, η αναπαραστατικότητα, η γλαφυρότητα, η καλαισθησία, η παλαιότητα και η συνεισφορά στην μελλοντική μελέτη είναι μερικά από τα χαρακτηριστικά που καθορίζουν τις επιστημονικές αξίες ενός πολιτιστικού πόρου που προβάλλεται ως τουριστικό θέλγητρο. Τέλος οι κοινωνικές αξίες ενσωματώνουν τις αντιλήψεις, πεποιθήσεις, πρακτικές, δραστηριότητες και συμπεριφορές της τοπικής κοινωνίας σε σχέση με ένα πολιτιστικό

πόρο. Συγκεκριμένα αποτυπώνουν τους λόγους για τους οποίους ένα θέλημα ή ένας χώρος έχει ιδιαίτερη συμβολική, θρησκευτική, πνευματική, πολιτική, οικονομική, περιβαλλοντική ή ακόμα και εθνική σημασία για τους ντόπιους.

Το ευρύτερο πλαίσιο όπου τόποι και αντικείμενα θεωρούνται σημαντικά, σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο, θα πρέπει επίσης να εξεταστεί και να συσχετιστεί με τις ανάγκες της κοινότητας, το βαθμό σημασιοδότησης της πολιτιστικής κληρονομιάς και το επίπεδο της διαχείρισης που απαιτείται. Η διαδικασία της σημασιοδότησης της πολιτιστικής κληρονομιάς προκειμένου να διατεθούν πολιτιστικοί πόροι στην τουριστική αγορά είναι αναγκαία προϋπόθεση για να διασφαλιστεί η ισορροπία ανάμεσα στην διασφάλιση των μεταβλητών και τη φέρουσα ικανότητά των θέλημων.

Ένας απλός πίνακας ο οποίος να αποτυπώνει τη σημαντικότητα των πολιτιστικών πόρων ανάλογα με τις αξίες που εκφράζουν παρατίθεται στη συνέχεια. Η αξιολόγηση των αξιών του κάθε πολιτιστικού πόρου γίνεται με τη συλλογή βαθμών της κλίμακας από 0-10, όπου το 0 σημαίνει ότι δεν υπάρχει καμία αξία και το 10 ισοδυναμεί με την ύπαρξη εξαιρετικής σημασίας αξιών.

Πίνακας 3. Αξιολόγηση πολιτιστικών αξιών ανάλογα με τη σημαντικότητα τους

ΑΞΙΕΣ	ΕΞΑΙΡΕΤΙΚΕΣ (10)	ΑΞΙΟΣΗΜΕΙΩΤΕΣ (5)	ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΤΙΚΕΣ (2)	ΜΗΔΑΜΙΝΕΣ (1)	ΑΝΥΠΑΡΚΤΕΣ (0)
Αισθητικές					
Ιστορικές					
Επιστημονικές					
Κοινωνικές					
ΣΥΝΟΛΟ					

Βιβλιογραφία

Aas, C., Ladkin, A., and Fletcher, G. Stakeholder collaboration and heritage management. *Annals Annals of Tourism Research* 2005, 32, 28-48.

Adams, J., and Foster, L. Easy Access to Historic Buildings and Sites. anonymous, Eds.; English Heritage: Swindon, 2004.

Adler, J. Origins of sightseeing. *Annals of Tourism Research* 1989, 16, 7-29 Center: Ferrara, 2003; Vol. 7, pp 71-89.

Ahern, T.C. & Repman, J. The effects of technology on online education. *Journal of Research on Computing in Education*, 26(4), 537-546. Azarmsa, R. (1993). Telecommunications: A handbook for educators. New York: Garland Publishing, Inc.

Aldred, O. a. F., G. Historic Landscape Characterization. Taking stock of the method. The National HLC Method Review. anonymous, Eds.; English Heritage: 2003.

Alexander, Shirley. (1995) Teaching and Learning on the World Wide Web. Sydney, University of Technology. <http://ausweb.scu.edu.au/aw95/education2/alexander/>

Anderson, D. *A Common Wealth. Museums in the learning age*; Department for Culture Media and Sport: London, 1999.

Anderson, J. Retrieval of propositional information from long-term memory. *Cognitive Psychology* 1974, 6, 451-474.

Anderson, J., Matessa, M., and Lebiere, C. ACT-R: A theory of higher level cognition and its relation to visual attention. *Human Computer Interaction* 1997, 12, 439-462.

Ankomah, P., Crompton, J.L., and Baker, D. Influence of Cognitive Distance in Vacation Choice. *Annals of Tourism Research* 1996, 23, 138-150.

Ankomah, P., Crompton, J.L., and Baker, D.A. A Study of Pleasure Travelers' Cognitive Distance Assessments. *Journal of Travel Research* 1995, 34, 12-18.

Apple, M. (1987). *Is the new technology part of the solution or part of the problem?* Canberra, ACT, Australia: Curriculum Development Centre.

Apostolopoulos, Y., and Sonmez, S.F From Farmers and Shepherds to Shopkeepers and Hoteliers: Constituency differentiated experiences of endogenous tourism in the greek island of Zakynthos. *International Journal of Tourism Research* 1999, 1, 413-427.

Aviram, A.: Beyond Constructivism. Autonomy-Oriented Education. *Studies in Philosophy and Education* 2000, Vol. 19, pp. 465-489.

Aviram, A.: *Navigating Through the Storm*. Tel-Aviv, 1998.

- Aviram, A.: Personal Autonomy and the Flexible School. *International Review of Education* 1993, Vol. 39(5), pp. 419-433.
- Australian Heritage Commission, 2001, (AHC) *Successful Tourism at Heritage Places. A guide for tourism operators, heritage managers and communities*. Commonwealth of Australia.
- Baddeley, A. The concept of working memory: A view of its current state and probable future development. *Cognition* 1981, 10, 17-23.
- Baddeley, A. Working memory and language: an overview. *Journal of Communication Disorders* 2003, 36, 189-208.
- Bailey, S., and Falconer, P. Charging for Admission to Museums and Galleries: A Framework for Analysing the Impact on Access. *Journal of Cultural Economics* 1998, 22, 167-177.
- Bann, S. Sensing the Stones: Bernard Lassus and the Ground of Landscape Design. In *Landscape Design and the Experience of Motion*; Conan, M., Eds.; Dumbarton Oaks: Washington, D.C., 2003; Vol. 24, pp 52-73.
- Barger, D., Gupta, A., Sanocki, E., and J. Grudin, (1998) Annotations for Streaming Video on the Web: System Design and Usage Studies, Microsoft Research: Redmond, WA.
- Bargh, J.A.; Schul, Y.: On the Cognitive Benefits of Teaching. *Journal of Educational Psychology* 1980, Vol. 72, pp. 593-604.
- Barrett, S. M. (1992). Information technology and organizational culture. *International Review of Administrative Sciences*, 58(3), 363-374.
- Bateson, G. (1972). *Steps to an ecology of mind*. London: Intertext Books.
- Batson, T., & Bass, R. Teaching and learning in the computer age. *Change*, Mar-Apr., 1996.
- Bauer, A. Is what you see all what you get? Recognizing meaning in archaeology. *Journal of Social Archaeology* 2002, 2, 37-52.
- Bem, A. (1999, March). Choosing the right CBT courseware for your office. *Canadian HR Reporter*, pp. 16- 17.
- Bennett, J. *Natural Heritage Valuation Methods: Applications to Cultural Heritage*; Australian Heritage Commission, ISBN 0 642 547 408; Canberra, 2002; pp 31-40.
- Bennett, J. *Some fundamentals of environmental choice modelling*; University of New South Wales: 1999
- Bem, A. (1999, March). Choosing the right CBT courseware for your office. *Canadian HR Reporter*, pp. 16- 17.
- Berge, Z. L., & Collins, M. P. (1995). Overview and perspectives. In Z. L. Berge & M. P. Collins (Eds.), *Computer mediated communication and the online classroom volume one: Overview and perspectives* (pp. 1-10). Cresskill, NJ: Hampton Press, Inc.
- Berninger, V., and Corina, D. Making cognitive Neuroscience educationally relevant. *Educational Psychology Review* 2001, 10, 343-354.
- Bianchini, F. Cultural planning for urban sustainability. 2002
- Bianchini, F. Cultural planning for urban sustainability. *Diagoog – webtijdschrift voor (een) agogiek in dialoog* 2002, 2, 1-16.
- Bianchini, F. Cultural planning for urban sustainability. In *City and Culture. Cultural processes and urban Sustainability*; Nystrom, L., Eds.; Swedish Urban Environment Council: Karlskrona, 1999.
- Bikson, T. K., & Law, S. A. (1993). Electronic mail use at the World Bank: Messages

from users. *The Information Society*, 9, 89–124.

□Bodger, D.H., et al. Educational Travel – where does it lead? *The 3rd DeHaan Tourism Management Conference: "The Impact and Management of Tourism-Related Events"* 2004.

□Boland, R. J. (1987). The in-formation of information systems. In R. Boland & R. Hirscheim (Eds.), *Critical issues in information systems research* (pp. 363–379). New York: John Wiley.

□Bonnell, J. M., & Caffarella, R. S. (1991). Learning contracts. In M. W. Galbraith (Ed.) *Adult learning methods: A guide for effective instruction*. (pp. 133-160). Malabar, FL: Krieger Publishing Company.

□Brewer, W., and Treyens, J.C. Role of Schemata in Memory for Places. *Cognitive Psychology* 1981, 207- 230.

□Broadwell, M. M. (1980). *The lecture method of instruction*. Englewood Cliffs, NJ: Educational Technology Publications.

□Bronsema, G. S., & Keen, P. G. W. (1983). Educational intervention and implementation in MIS. *Sloan Management Review*, 24(4), 35–43.

□Brookfield, S. D. (1990). Discussion. In M. W. Galbraith(Ed.), *Adult learning methods: A guide for effective instruction* (pp. 197-204). Malabar, FL: Krieger Publishing Company.

□Brotherton, J.A. e-Class: Building, Observing and Understanding the Impact of Capture and Access in an Educational Setting. Ph.D. Thesis. Georgia Institute of Technology, 2001. cited in Jason A. Brotherton & Gregory D. Abowd. Lessons Learned from eClass: Assessing Automated Capture and Access in the Classroom http://www.cc.gatech.edu/classes/AY2003/cs7470_spring/papers/eclass-evaluation.pdf

Brown, J. S; Collins, A.; Duguid, P.: Situated cognition and the culture of learning. *Education Researcher* 1989, 18 , 32-42.

Bryden, J., and Dawe, S. Development Strategies for Remote Rural regions: What do we know so far. *Keynote paper for the OECD International Conference on remote Rural Areas - developing through natural and cultural assets*. 1998.

□Bryden, J., and Hart, K. *Dynamics of Rural Areas: The International Comparison.*; The Arkleton Centre for Rural Development Research: Aberdeen, 2001.

□Byod, R. (1998, March 1). Drawing in a deluge of data. *The Toronto Star*, p. F8.

Carroll, J. M . (1987). The adventure of getting to know a computer. In R. M. Baecker & W. A. S. Buxton (Eds.), *Reading in human-computer interaction* (pp. 639–648). Los Altos, CA: Morgan.

□Carter., J. *Encouraging Responsible Behaviour Related to the New Public Right of Access: A Review of Literature and Experience*; Scottish Natural Heritage: 2001.

□Caserta, S., and Russo, A.P. More Means Worse: Asymmetric Information, Spatial Displacement and Sustainable Heritage Tourism. *Journal of Cultural Economics* 2002, 26, 245-260.

□Christou, E. Visitor satisfaction and service quality. *2003 International Tourism Students' Conference - Chalkidiki, Greece, 14-18 May 2003*, □Cialdini, R. B. Activating and aligning two kinds of norms in persuasive communications. *Journal of Interpretation*

Research 1996.

□Cialdini, R.B., 1996. Activating and aligning two kinds of norms in persuasive communications. *Journal of Interpretation Research*, □Clancey, J. A Tutorial on Situated Learning. *Proceedings of the International Conference on Computers and Education* 1995, 49-70.

□Clancey, W.J. A tutorial on situated learning. *Proceedings of the International Conference on Computers and Education, Charlottesville, VA: AACE*. 1995, 49-70 □Clay, Melanie. "Development of Training and Support Programs for Distance Education Instructors."

Online Journal of Distance Learning Administration (Fall 1999 - Volume 2, Number 3). Available: <http://www.westga.edu/~distance/clay23.html>

Cohen, E., and Avieli, N. Food in Tourism. Attraction and Impediment. *Annals of Tourism Research* 2004, 31, 755-778.

Colley, H., Hodkinson, P., and Malcolm, J. Non-formal learning: mapping the conceptual terrain. A consultation report. 2002.

Collis, B. (1996). *Tele-learning in a Digital World*. Thomson Computer Press, London.

□Colquhoun, F. Interpretation Handbook and Standard. Distilling the Essence. 2005.

□Conner, M. L., Wright, E., DeVries, L., Curry, K., Zeider, C., & Wilmsmeyer, D. (1995). Learning: The critical technology, a white paper on adult education in the information age. St. Louis: Wave Technologies International, Inc.

□Copeland, T., and Delmaire, Y. Heritage interpretation in the framework of the European Heritage Days. 2003.

Deutsch, M.: *The Resolution of Conflict*. New Haven, 1973. □Dewey, J. *Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education*; Free Press: New York, 1966.

□Dewey, J. *Experience and Education*; Mc Millan: New York, 1963.

□Dickinson, G. (1973). *Teaching adults: A handbook for instruction*. Toronto, ON, Canada: Newpress. Dillenbourg, P. (Ed.): *Collaborative Learning. Cognitive and Computational Approaches*. Amsterdam, 1999.

Doise, W.; Mugny, G.: *The Social Development of the Intellect*. Oxford, 1984.

□Dolence, M. G., & Norris, D. M. (1995). Transforming higher education: A vision for learning in the 21st century. Ann Arbor, MI: Society for College and University Planning. Ellsworth, J. H. (1995). Using computer-mediated communication in teaching university courses. In Z. L. Berge & M. P. Collins (Eds.), *Computer Mediated Communication and the Online Classroom*, Vol. I: Overview and Perspectives (pp. 29-36). Cresskill, NJ: Hampton Press, Inc.

Draves, W. A. (1995). *Energizing learning environment*. Manhattan, KS: The Learning Resources Network. Dredge, D., and Jenkins, J. Destination place identity and regional tourism policy. *Tourism Geographies* 2003, 5, 383-407.

□Eason, K. D. (1989). Meeting the information technology learning needs of professional office workers. In L. Bainbridge & A. R. Quintanilla (Eds.), *Developing*

- skills with information technology* (pp. 227–240). New York: John Wiley & Sons.
- Edson, G. Heritage: Pride or Passion, Product or Service? *International Journal of Heritage Studies* 2004, 10, 333-348.
  - Edwards, C. Interpretive Project Guide Book. USDA Forest Service: Portland, Oregon, 1994.
  - Efstratoglou, S., Papadopoulos, A., Efstratoglou, A., and Kouroussi, E., 2001. *Dynamics of Rural Areas*. Agricultural University of Athens, Athens.
  - Emihovich, C. (1992). Computer discourse. *Education and Urban Society*, 24(4), 498–507.
  - European Commission *Pour un tourisme rural de qualiti*; Enterprise Directorate-General, Tourism Unit, Brussels: Brussels, 2000.
  - European Commission *Towards quality coastal tourism" Integrated quality management (IQM) of coastal tourist destinations*; Enterprise Directorate-General, Tourism Unit, Brussels: Brussels, 2000
  - European Commission *Towards quality urban tourism. Integrated quality management (IQM) of urban tourist destinations*; Enterprise Directorate-General, Tourism Unit, Brussels: Brussels, 2000.
- Evans, M., Roberts, A., and Nelson, P. Ethnographic Landscapes. *Cultural Resources Management* 2001, 24, 53-56.
- Farrah, S. J. (1990). Lecture. In M. W. Galbraith (Ed.) *Adult learning methods: A guide for effective instruction* (pp. 161-186). Malabar, FL: Krieger Publishing Company.
  - Fairweather, J., and Swaffield, J.R. Visitors' and Locals' Experience of Rotorua, New Zealand: An interpretive study using photographs of landscapes and Q method. *International Journal of Tourism Research* 2002, 4, 283-297.
  - Feenberg, A. (1991). *Critical theory of technology*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press.
  - Frauman, E., and Norman, W. Mindfulness as a Tool for Managing Visitors to Tourism Destinations. *Cultural Resources Management* 2004, 42, 381-389.
  - Frost, W. Braveheart-ed Ned Kelly: historic films, heritage tourism and destination image. *Tourism Management* 2006, 27, 247-254.
  - Feenberg, A. (1991). *Critical theory of technology*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press.
- Freeman, J. (1975). How to discriminate against women without really trying. In J. Freeman (Ed.), *Women: A feminist perspective* (pp. 217–232). Palo Alto, CA: Mayfield.
- Freire, P.: *The Politics of Education. Culture, Power and Education*. Massachusets, 1987.
- Frydenberg, Jia. Quality Standards in eLearning: A Matrix of Analysis. *International Review of Research in Open and Distance Learning*. (October - 2002)
<http://www.irrodl.org/content/v3.2/frydenberg.html>
- Fusi, S. Long term memory: Encoding and storing strategies of the brain. *Neurocomputing* 2001, 38-40, 1223-1228.
- Gadamer, H. *Hermeneutik II. Wahrheit und Methode. Grundzuege einer philosophischen Hermeneutik. Ergaenzungen. Register*; J.C.B. Mohr: Tuebingen, 1990-533.

Gadamer, H.G. *Hermeneutik I. Wahrheit und Methode. Grundzuege einer philosophischen Hermeneutik*; J.C.B. Mohr: Tuebingen, 1990-493.

Gardner, H. *Frames of Mind: The theory of multiple intelligences*; Basic Books: New York, 1983 Galbrith, M.E. (Ed.) (1991). *Facilitating adult learning: A transactional process*. Malabar, FL: Kreiiger. Garavan, T. N., & McCracken, C. (1993). Introducing EUC: The implications for training and development. *Industrial and Commercial Training*, 25(7), 8–14.

□Garrod, B., and Fyall, A. Heritage Tourism: A question of definition. *Annals of Tourism Research* 2001, 98, 1049-1052.

Gerjets, P., Scheiter, K. and Catrambone, R. Designing instructional examples to reduce intrinsic cognitive load: molar versus modular presentation of solution procedures. *Educational Psychology Review* 2004, 10, 33-58.

□Geisler, E. (1992). Managing information technologies in small business: Some practical lessons and guidelines. *General Management*, 18(1), 74–81.

□Gerson, J. & Steven ME-CLASS: Creating a Guide to Online Course Development For Distance Learning Faculty. (3/03/2003)

□Gick, M., and Holyoak, K. Schema induction and analogical transfer. *Cognitive Psychology* 1983, 15, 1-38 Gilder, G. (1990). *Life after television*. Knoxville, TN: Whittle Direct Books.

□Gilley, J. W. (1990) Demonstration and simulation. In M. W. Galbraith (Ed.) *Adult learning methods: A guide for effective instruction* (pp. 261-281). Malabar, FL: Kreiger Publishing Company.

□Giroux, H.: *Teachers as Intellectuals. Towards a Critical Pedagogy of Learning*. New York, 1988.

□Good, T. L., & Brophy, J. E. (1994). *Looking in classrooms*. New York: Harper Collins College Publishers. Goren-Bar, D., Koubek, A. Edts.: *User Processes in Collaborative Learning*. Unpublished research study, funded by EC research contract Nr. IST-17722. Graz, 2001.

□Gratton, C., and Richards, G. The Policy Context of Cultural Tourism. In *Cultural Tourism in Europe*; Richards, G., Eds.; CAB International: Wallingford, UK, 1996; pp 47-86.

□Greco, A., Cangelosi, Angelo, and Harnad, Stevan A connectionist model for categorical perception and symbol grounding. *Proceedings ICANN98 - International Conference on Artificial Neural Networks* 1998, 126-133.

Ham, S., and Krumpal, E.E. Identifying Audiences and Messages for Nonformal Environmental Education- A Theoretical Framework for Interpreters. *Journal of Interpretation Research* 1996, 1, 11-23 Ham, S., Housego, A., and Weiler, B. *Tasmanian thematic interpretation planning manual*. anonymous, Eds.; Tourism Tasmania: 2005.

□Hammond, D. (1990). Designing and facilitating learning-to-learn activities. In R. M. Smith & Associates (Eds.), *Learning to learn across the lifespan* (pp. 137–168). San Francisco: Jossey-Bass.

□Harnad, S. Cognition is Categorization. *UQAM Summer Institute in Cognitive Sciences on Categorisation* 2003.

□ Hayllar, B., and Griffin, T. The precinct experience: a phenomenological approach. *Tourism Management* 2005, 26, 517-528.

□ Hazemi, Reza and Stephen Hailes, (2002) The Digital University: Building a Learning Community Teaching with Technology Today. Volume 9, Number 1: September 20.
<http://www.uwsa.edu/tt/articles/ploetz2.htm>

He, L., Sanocki, E., Gupta, A., and J. Grudin, Auto-Summarization of Audio-Video Presentations, . 1999, Microsoft Research: Redmond, WA.

Heimlich, J. E., & Norland, E. (Eds.). (1994). *Developing teaching style in adult education*. San Francisco: Jossey-Bass.

Jamal, T., and Kim, H. Bridging the interdisciplinary divide. Towards an integrated framework for heritage tourism research. *Tourist Studies* 2005, 5, 55-83.

Jamal, T., and Kim, H. Bridging the interdisciplinary divide. Towards an integrated framework for heritage tourism research.

James, J., et al. Telling the Stories: Does the National Heritage and Tourism Thematic Framework work? *IAA Conference 2005. Nature-Culture. Interpreting the Divide* 2005.

James, J., et al. Telling the Stories: Does the National Heritage and Tourism Thematic Framework work? *IAA Conference 2005. Nature-Culture. Interpreting the Divide* 2005.

Jang, M., Phares, J. and Guttman, C. Investing in World Heritage: past achievements, future ambitions. A guide to International Assistance. *World Heritage Papers* 2002, 2.

Janis, I.L.: *Victims of Groupthink*. Boston, 1982.

□ Jarvis, P. (1992). *Paradoxes of learning*. San Francisco: Jossey-Bass. □ tional technology: A call for further research. *Educational Technology Review*, 10, 10–12.

Janssen-Verbeke, M. Le tourisme et la ville: experiences europeennes. Cazes, G., and Potier, Françoise, Eds.; L' Harmattan: Paris, 1998.

□ Jenkins, O. Understanding and Measuring Tourist Destination Images. *International Journal of Tourism Research* 1999, 1, 1-15.

□ Jones, T. H., & Paolucci, R. (1998). The learning effectiveness of educaJohns, C. Cognitive Maps in Virtual Environments: Facilitation of Learning Through the Use of Innate Spatial Abilities. anonymous, Eds.; CVC Laboratory: 2001.

□ Keller, J., and Leuninger, H., 1993. *Grammatische Strukturen, Kognitive Prozesse. Ein Arbeitsbuch*. Gunter Narr Verlag, Tübingen.

□ Kelly, L. Finding evidence of visitor learning. *Musing on Learning" Seminar* 1999.

□ Kelly, L. Separate or Inseparable? —Marketing and Visitor Studies. *International Council of Museums* 1998.

□ Kerstetter, D., and Cho, M.C. Prior Knowledge, credibility and information search. *Annals of Tourism Research* 2004, 31, 961-985.

Kuutti, K.: Activity theory as a potential framework for human-computer interaction. In

B. A. Nardi (Ed.): *Context and consciousness: activity theory and human-computer interaction*. London, 1996.

□ Kolb, D. *Experiential Learning: Experience as the source of learning and development*; Prentice Hall: New Jersey, 1984.

□ Kolk, H., Chwilla, D.J., van Herten, M., and Oor. P.J.W Structure and limited capacity in verbal working memory: A study with event-related potentials. *Brain and Language* 2003, 85, 1-36.

□ Leaver, B. Cultural Heritage: an economic value not fully realized. *Heritage Economics, Challenges for Sustainable Conservation and Sustainable Development i the 21 Century* 2002, 3-9.

□ Lehnes, P. & G., Rainer Landschaftsinterpretation - ein Ansatz zur Aufbereitung regionalgeographischer Erkenntnisse für den Tourismus. *Freiburger Geographische Heft* 2000, ISSN 0071- 9447.

Leiss, W. (1990). *Under technology's thumb*. London: McGill-Queen's University Press.

□ Lesser, E.L.; Fontaine, M.A.; Slusher, J.S.: *Knowledge and Communities*. Boston. 2000.

□ Lewis, L. (1988). Adult and computer anxiety: Facts or fiction? *Lifelong Learning: An Omnibus of Practice & Research*, 11(8), 5–8.

□ Lewis, P. H., et al. The Significance of Linking. *ACM Computing Surveys* 1999, 31

□ Li, F.C., Gupta, A., Sanocki, E., He, L., and Y. Rui. Browsing Digital Video. in CHI 2000. 2000. Hague, Amsterdam.

□ Liber, O. (1998) 'Structuring institutions to exploit learning technologies: a cybernetic model'. *Alt-J* 6 (1). Lipnack, J.; Stamps, J.: *Virtual Teams – Reaching across Space, Time and Organisations with Technology*. New York, 1997.

□ Lowenthal, D. Natural and Cultural Heritage. *International Journal of Heritage Studies* 2005, 11, 81-92 Lowenthal, D. Stewarding the Past in a Perplexing Present. In *Values and Heritage Conservation*; Avrami, E.e.a., Eds.; Getty Conservation Institute: Los Angeles, 2000; pp 18-25.

Mandefrot, K. (1997). *End-user computer training and adult learning: Implications for human resource development*. Unpublished doctoral dissertation, University of Toronto, ON, Canada.

Manning, W. H. (1976). Commentary: Consequences of individual differences for higher education. In S. Messick (Ed.) *Individuality in learning* (pp. 294-300). San Francisco: Jossey-Bass Publishers.

Mark, J. L. (1989). Twenty-two good educational practices. *Adult Literacy & Basic Education*, 13(1), 45–51. Marsick, V. J. (1990). Case Study. In M. W. Galbraith (Ed.) *Adult learning methods: A guide for effective instruction* (pp. 225-246). Malabar, FL: Krieger Publishing Company.

Mason, R. (1998) 'Models of Online Courses'. *ALN Magazine* 2 (2).

http://www.aln.org/alnweb/magazine/vol2_issue2/Masonfinal.htm

- Mather, M. A. (1998). Virtual Schooling: Going the Distance- Any Distance- to School. *Technology and Learning*. (18), PP. 30-36.
- Mazzanti, M. Cultural heritage as multi-dimensional, multi-value and multi-attribute economic good: toward a new framework for economic analysis and valuation. *Journal of Socio-Economics* 2002, 31, 529-558.
- McComb, M. Benefits of computer-mediated communication in college courses. *Communication Education*, April, 1994, 159-170.
- McKenzie, et al. "Needs, Concerns and Practices of Online Instructors." *Online Journal of Distance Learning Administration* (Fall 2000 - Volume 3, Number 3). Available: <http://www.westga.edu/~distance/ojdla/fall33/mckenzie33.html>

McKercher, B., and du Cros, H. Testing a Cultural Tourism Typology. *International Journal of Tourism Research* 2003, 5, 45-58.

Moreno, Y. J., Santagata, W., and A. Tabassum Material Cultural Heritage, Cultural Diversity and Sustainable Development. *ACEI, 13th International Conference on Cultural Economics* 2004.

- Morris, J. M. (1994). User interface design for older adults. *Interacting with Computers*, 6(4), 373–393.
- Moscato, G. Mindful visitors. *Heritage and Tourism. Annals of Tourism Research* 1996, 23, 376-397
- Mourato, S., and Mazzanti, M. Economic Valuation of Cultural Heritage: Evidence and Prospects. In *Assessing the values of cultural heritage*; de la Torre, M., Eds.; Getty Conservation Institute: Los Angeles, 2002; pp 51-76.
- Moutafi, V. Natural Heritage and the Construction of a Place Image: The Example of Chios Mastiha. *2nd International Scientific Conference of the Interdepartmental Postgraduate Program for Planning, Management and Policy of Tourism* 2003.

Oz, E. (1994). Information systems. Mis-development: The case of Star *Doc. *Journal of System Management*, 45(9), 30–34.

- Paas, F. Training Strategies for Attaining Transfer of Problem-Solving Skill in Statistics: A Cognitive-Load Approach. *Journal of Educational Psychology* 1992, 84, 429-434.
- Paas, F., and van Gog, T. Optimising worked example instruction: Different ways to increase germane cognitive load. *Learning and Instruction* 2006, 16
- Paas, F., Renkl, A., and Sweller, J. Cognitive Load Theory: Instructional Implications of the Interaction between Information Structures and Cognitive Architecture. *Instructional Science* 2004, 32, 1- 8.
- Packer, J., and Ballantyne, Roy *Motivation for learning; Visitors' perceptions regarding the educational element in leisure experiences*; IAA 2001; pp 150-158.
- Papathanassiou-Zuhrt, D. 2010. AURELIA. A multidisciplinary e-and in situ Master Course to develop interpretive planning capacities for tourism and heritage at destination level.. EMUNI UNIVERSITY ENPI PROJECT, Portoroz, Slovenia.
- Papathanassiou-Zuhrt, D. IKYDA 2004-2006: "Heritage Interpretation. A comparative analysis of strengths and weaknesses, threats and unexploited heritage potential at tourism destinations. A joint project of the Universities Freiburg i. Br. and of the Aegean. *Tagung Deutsch- Griechische Forschung* 2005, 13. - 14. October 2005, Berlin 2005.

Papathanassiou-Zuhrt, D., and Sakellaridis, Od. Cognitive Processing of Information with Tourism Value: Improving Visitor Accessibility at World Heritage Site "NEA MONI" in Chios, Greece. In *Le patrimoine est-il fréquentable? Access, gestion ; interpretation*; Labalte, C., Morice, J.R. e Violier, P., Eds.; Presses del' Universite d' Anger: Angers, France, 2009; pp 301-333.

Papathanassiou-Zuhrt, D., and Sakellaridis, Od. Cognitive processing of information with tourism value: managing leisure time for non-captive audiences at WHS Nea Moni of Chios. In *24th Eurochrie International Congress. In search for excellence for tomorrow's tourism, travel, and hospitality*; Sigala, M., Eds.; Eurochrie. The Hospitality and Tourism Educators: Thessaloniki, Greece, 2006.

Papathanassiou-Zuhrt, D., and Sakellaridis, Od. Contribution of the Information Technologies to Sustainable Management of Tourism Destinations. In *2nd International Scientific Conference of the Interdepartmental Postgraduate Program for Planning, Administration and Tourism Policy, University of the Aegean, Chios 2-5 October 2003*; anonymous, Eds.; University of the Aegean: Chios, Greece, 2003 .

Papathanassiou-Zuhrt, D., Sakellaridis, Od., Karipis, K. and M. Doumi Applying the interpretive planning process to promote local heritage in peripheral areas: Serving the visitor in the Highlands of Nafpaktia, Greece. In *International Conference Advances in Tourism Economics*; anonymous, Eds.; Istituto Piaget: Vila Nova de Santo Andre, Portugal, 2007.

Papathanassiou-Zuhrt, D., Sakellaridis, Od., Tsimitakis, E., Doumi. M., and Thomaidis, N. Promoting a non- exchangeable destination image: the tourism cluster formation in the prefecture of Drama. In *1rst Biannual International Conference on "Strategic Development in Services Marketing"*; anonymous, Eds.; The University of the Aegean, Greece and the University of Glasgow, Scotland: Chios, Greece, 2007.

Parks Daloz, L. A. (1990). Mentorship. In M. W. Galbraith (Ed.), *Adult learning methods: A guide for effective instruction* (pp. 205-224). Malabar, FL: Krieger Publishing Company.

Pascale, R. T. (1990). *Managing on the edge*. New York: Simon & Schuster.

□ Paulsen, M. F. (1995). The online report on pedagogical techniques for computer-mediated communication. [Online] Available: <http://www.nki.no/~morten>.

□ Pechlaner, H. Cultural Heritage and Destination Management in the Mediterranean. *Thunderbird International Business Review* 2000, 42, 409-426.

□ Pelissier, C. (1991). The anthropology of teaching and learning. *Annual Review of Anthropology*, 20, 75–95. Perelman, L. J. (1992). *School's out: Hyper learning, the new technology, and the end of education*. New York: William Marrow.

□ Perrin, Kay M and Dionne Mayhew. (2000) "The Reality of Designing and Implementing an Internet- based Course" *Online Journal of Distance Learning Administration*, (Vol III, No. IV, Winter2000) Pike, S., and Ryan, C. Destination

Positioning Analysis through a Comparison of Cognitive, Affective and Conative Perceptions. *Journal of Travel Research* 2004, 42, 333-342.

□Pitt, T. J. (1996). The multi-user object oriented environment: A guide with instructional strategies for use in adult education. Unpublished manuscript.

Porter, M. Clusters, Innovation, and Competitiveness: New Findings and Implications for Policy. 2008, Posner, M., and Raichle, M.E. *Images of Mind. Cognitive Neuroscience*; Scientific American Library: New York, 1997-257.

□Powers, S. M., & Dutt, K. M. (1996). Expanding class discussion beyond the classroom walls. On the Horizon: Technology Tools for Today's Campuses. Available World Wide Web <http://www.sunsite.unc.edu/horizon/>

Prasada, S. Acquiring Generic Knowledge. *Trends in Cognitive Science* 2000, 4, 66-72.

□Prentice, R. Community-driven tourism planning and residents' preferences. *Tourism Management* 1993, *Case Study*, 218-227.

□Preece, J.: *Online Communities. Designing, Usability, Supporting Sociability*. New York, 2000.

□Prentice, R. Experiential Cultural Tourism: Museums & the Marketing of the New Romanticism of Evoked Authenticity. *Museum Management and Curatorship* 2001, 19, 5-26 .

Prideaux, B., and Kininmont, J.L. Tourism and Heritage Are Not Strangers: A Study of Opportunities for Rural Heritage Museums to Maximize Tourism Visitation. *Journal of Travel Research* 1999, 37, 299-303.

Ramos, M., and Duganne, D. Exploring Public Perceptions and Attitudes about Archaeology. 2000, 2005, Reed, D., Hepper, J. and Tilley, P. The Tasmanian Attractions Study: an independent study of current

Tasmanian tourist attractions and a vision for growth into the 21st century. 1999, □Richards, G. Tourism Attraction Systems. Exploring Cultural Behavior. *Annals of Tourism Research* 2002, 29, 1048-1064.

□Richards, G. Tourism attractions systems. Exploring cultural behavior. *Annals of Tourism Research* 2002, 29, 1048-1064.

□Rickheit, G., und Stohner, H. *Grundlagen der kognitiven Sprachverarbeitung*; Francke Verlag: Tuebingen und Basel, 1993.

Russel, B. Experience-Based Learning Theories. *The Informal Learning Review* 1999

□Russell, R. and Winkworth, K. *Significance: A Guide to Assessing the Significance of Cultural Heritage of Objects and Collections*; Heritage Collections Council, Collections Development Section, Department of Communications, Information, Technology and the Arts: Canberra ACT 2601, 2001-75.

Russell, Glenn. Is Virtual Schooling a Virtual Reality? *The Educational Technology Journal*. Vol 10|No 6|March|2001. <http://www.fno.org/mar01/virtualschool.html>

Russo, A. P. , and van der Borg, J. *ESPON project 1.3.3 - The Role and Spatial Effects of*

Cultural Heritage and Identity (2004-2006).; Ca' Foscari University, Venice: Venice, 2005.

Shuell, T. J. (1990). Phases of meaningful learning. *Review of Educational Research*, 60(4), 531–547.

□ Sisco, B. R. (1990). Forum, panel, and symposium. In M. W. Galbraith (Ed.), *Adult learning methods: A guide for effective instruction* (pp. 283-301). Malabar, FL: Krieger Publishing Company.

□ Simmons, D. Community participation in tourism planning. *Tourism Management* 1994, 15, 98-108 Simmons, D. Community participation in tourism planning. *Tourism Management* 1994, 15, 98-108 Simmons, D. Tourism Planning Toolkit. For Local Government. 2004.

□ Smith, E. E., and Jonides, J. Working Memory: A View from Neuroimaging. *Cognitive Psychology* 1997, 35, 5-42.

□ Smith, S. Defining tourism. A supply side view. *Annals of Tourism Research* 1988, 15, 179-190.

□ Snepenger, D., et al. Meanings and Consumption Characteristics of Places at a Tourism Destination. *Journal of Travel Research* 2007, 45, 310-321.

□ Snow, C. P. (1963). *The two cultures and a second look*. Toronto, ON, Canada: Mentor.

□ Spenneman, D. The Creeping Disaster. Dryland and Urban Salinity and its Impact on Heritage. *Cultural Resource Management* 2001, 8, 22-25.

Swarbrooke, J. *The Development and Management of Visitor Attractions*; Butterworth and Heinemann: London and New York, 2002.

Sweller, J. Cognitive Load During Problem Solving: Effects on Learning. *Cognitive Science* 1988, 12, 257- 285.

Sweller, J. Cognitive load theory, learning difficulty and instructional design. *Learning and Instruction* 1994, 4, 295-312.

Sweller, J. Cognitive Load Theory, Learning Difficulty and Instructional Design. *Learning and Instruction* 1994, 4, 295-312 Approach. *Journal of Cultural Economics* 2002, 26, 87-113.

□ Thomson, R. Interpretive Recommendations to Enhance the Constitutional Philadelphia's Free Self- Guiding Tour, 2004.

□ Throsby, D. Conceptualizing heritage as cultural capital. In *Heritage Economics, Challenges for Sustainable Conservation and Sustainable Development i the 21 Century*; Commission, A.H., Eds.; Australian Heritage Commission, ISBN 0 642 547 408: Canberra, 2000; pp 6-13.

□ Throsby, D. Cultural Capital and Sustainability Concepts in the Economics of Cultural Heritage. In *Assessing the values of cultural heritage*; de la Torre, M., Eds.; Getty Conservation Institute: Los Angeles, 2002; pp 101-118.

Vella, J. (1994). *Learning to listen, Learning to teach. The power of dialogue in educating adults*. San Francisco: Jossey-Bass.

Virginia Advisory Commission on Intergovernmental Relations (1998), Impact of Aesthetics on the Economy and Quality of Life in Virginia and its Localities" Vygotsky, L. S.: *Mind in Society*. Cambridge, 1978.

□ Wall, G. Tourism Attractions: Points, Lines, and Areas. *Annals of Tourism Research* 1996, *Research notes and R*, 240-243.

□ Wang, Y., Liu, D., and Wang Y. Discovering the Capacity of Human Memory. *Brain and Mind* 2003, 4, 189-198.

□ Waxman, S. *Correlative Neuroanatomy*; Appleton and Lange: Stamford, CA, 1996-414.

□ Warschauer, M.: Computer-Mediated Collaborative Learning. Theory and Practice. *Modern Language Journal* 1997, Vol. 81(3), pp. 470-481.

Young, T., and Riley, Robert Theme Park Landscapes: Antecedents and Variations. In *Dumbarton Oaks Colloquium on the History of Landscape Architecture*; anonymous, Eds.; Dumbarton Oaks Research Library and Collection: Washington, D.C., 2002; Vol. 20.

□ Yuksel, A. Shopping experience evaluation: a case of domestic and international visitors. *Tourism Management* 2004, 25, 751-759.

□ Yuksel, A. Tourist shopping habitat: Effects on emotions, shopping value and behaviours. *Tourism Management* 2005.

□ Zhang, J., and Jensen, C. Comparative advantage. Explaining tourism flows. *Annals of Tourism Research* 2007, 34, 223-243.

□ Zammit, S. A. (1992). Factors facilitating or hindering the use of computers in schools. *Educational Research*, 34(1), 57-66.

□ Zeleny, M. (1989). Knowledge as a new form of capital. *Human Systems Management*, 8(1), 45-58. Zimmermann, M. Psychological empowerment: issues and illustrations. *American Journal of Community Psychology* 1995, 23, 581-599.

Ερωτήσεις-ασκήσεις ελέγχου

1^η ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΙΑΛΕΞΕΩΝ

1. Ποια είναι η εννοιολογική διαφορά μεταξύ κουλτούρας και πολιτισμού.
2. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά που διαμορφώνουν την αίσθηση και την αντίληψη ενός τόπου;
3. Ποιες από τις παρακάτω περιοχές μπορούν να θεωρηθούν ως 'τουριστικοί προορισμοί' σύμφωνα με τον ορισμό που δίνεται στην ενότητα 1.3; Επιλέξτε 'ΝΑΙ' ή 'ΟΧΙ' και δώστε μια σύντομη αιτιολόγηση της απάντησης σας.

Περιοχές	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΑ
Η Κρήτη			
Η Πάτρα			
Το Πήλιο			
Οι Μικρές Πρέσπες			
Η Αυστραλία			
Το Ηρώδειο			
Η Δήλος			
Το Σπήλαιο του Διού			
Τα Ζαγοροχώρια			
Ο Λευκός Πύργος			
Η Μεσόγειος			
Η Λατινική Αμερική			
Το Μπουένος Άιρες			
Η Ακτή Βουλιαγμένης			
Η λιμνοθάλασσα του Μεσολογγίου			
Η Νότια Ευρώπη			
Οι Β. Σποράδες			
Το αεροδρόμιο JFK στη Νέα Υόρκη			

1. Αναφέρετε 5 παραδείγματα τουριστικών προϊόντων σε έναν προορισμό της επιλογής σας.

Ερωτήσεις 2^{ης} ΕΝΟΤΗΤΑΣ ΔΙΑΛΕΞΕΩΝ

1. Ποια κατά τη γνώμη σας είναι η διαφορά ανάμεσα στους πολιτιστικούς πόρους και τις πολιτιστικές αξίες ενός προορισμού; (max 500 λέξεις).
2. Συμπληρώστε τον πίνακα 1 της ενότητας 2.4 με φυσικούς πόρους μιας περιοχής της επιλογής σας. Παρακαλώ καταγράψτε και τις επιλογές χρήσης αν δηλαδή προορίζονται για αναψυχή, εκπαίδευση ή ψυχαγωγία.
3. Επιλέξτε μια τουριστική περιοχή στην Ελλάδα. Με βάση τον πίνακα 2 της ενότητας 3 καταγράψτε τους ανθρωπογενείς πολιτιστικούς πόρους της περιοχής οι οποίοι έχουν μετατραπεί σε τουριστικούς πόρους.
4. Από τα 8 μέτρα που παρατίθενται στην ενότητα 3.1 για τη διατήρηση των πόρων κινητής κληρονομιάς ποια κατά τη γνώμη σας θεωρείτε ότι τηρούνται στους Ελληνικούς προορισμούς;
5. Τι εννοούμε με τον όρο υλική κληρονομιά; (max 500 λέξεις).
6. Θεωρείτε την ψηφιακή κληρονομιά σημαντική για την ανάπτυξη του τουρισμού σε μια περιοχή; Αιτιολογείστε την απάντησή σας.

Ερωτήσεις 3^{ης} ΕΝΟΤΗΤΑΣ ΔΙΑΛΕΞΕΩΝ

1. Ποια από τις τις κατηγορίες της πνευματικής κληρονομιάς θεωρείτε περισσότερο σημαντική για την κατασκευή της τοπικής ταυτότητας ενός τουριστικού προορισμού; Αιτιολογείστε την απάντησή σας. (max 500 λέξεις)
2. Περιγράψτε ένα τουριστικό προορισμό στην Ελλάδα, ο οποίος κατά την γνώμη σας, εκμεταλλεύεται εύστοχα και προωθεί δημιουργικά όλες τις κατηγορίες της πνευματικής του κληρονομιάς. Συνοπτικά αναφερθείτε σε συγκεκριμένα παραδείγματα για κάθε κατηγορία πνευματικής κληρονομιάς, δηλαδή για τον τρόπο ζωής, τη γλώσσα και τη λογοτεχνία, τα ήθη και τα έθιμα, τον κινηματογράφο, τα φεστιβάλ και τις πολιτιστικές εκδηλώσεις, τη μουσική και το χορό και τέλος τη γαστρονομική παράδοση της περιοχής.

3. Επιλέξτε έναν τουριστικό προορισμό που γνωρίζεται αρκετά καλά ή που επισκέπτεστε συχνά. Χρησιμοποιώντας τον πίνακα 3 της ενότητας 5, παρακαλώ αξιολογήστε τις πολιτιστικές αξίες της περιοχής ανάλογα με την σημαντικότητα τους. Αιτιολογήστε συνοπτικά τις επιλογές σας.